

Edebiyat ve İdeoloji Bağlamında Edebi Metinler: Aydınlık Dergisi Örneği (1921-1925)

Fatma Nesibe ÇOLAK¹, Faruk ÇOLAK²

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, fnesibecolak@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0009-9832

² Prof. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, fcolak@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5438-8432

Öz: Bu çalışma, Aydınlık dergisinde yer alan edebi metinlerin Marksist ideoloji doğrultusunda nasıl kurgulandığını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, ideolojinin tanımı ve tarihsel serüveni, akabinde ideoloji ve edebiyat arasındaki ilişki ele alınmıştır. Buradan hareketle dergideki metinler ideolojik bir perspektifle çözümlemeye tabi tutulmuştur. Edebi metinlerin dönemin toplumsal ve ekonomik koşullarından nasıl etkilendiği, Marksist literatürün ilkelerini yansıttığı ve dönemin Marksist hareketine nasıl hizmet ettiği vurgulanmıştır. Aydınlık dergisi, ideolojik metinler yayımlayan ve Marksist düşüncüyü yaymayı amaçlayan bir dergi olarak, özellikle masallar ve hikâyelerde ideolojik bir yaklaşım benimsemiştir. Edebi metinlerde sınıf mücadelesi ve proletaryanın zaferi simgelenmiş, yabancılaşma kavramı, artı değer, kapitalizmin sömürü düzeni ve emekçilerin yaşadığı eşitsizlikler anlatılmıştır. Ayrıca edebi metinler arasında yer alan masalların "fakelore" olarak sınıflandırılması gerektiğine dair tespit yapılmıştır. Bu bağlamda geleneksel halk kültürünün bir unsuru olan masallar, ideolojik bir araç olarak yeniden şekillendirilip Marksist düşüncüyü pekiştiren yapay metinler olarak tanımlanmıştır. Sonuç olarak, Aydınlık dergisindeki ideolojik içerikli edebi metinler, Marksist düşünceye hizmet eden ideolojik bir araç olarak kullanılmasından dolayı önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu metinler, Türkiye'deki erken dönem Marksist edebiyatın örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji ve Edebiyat, Marksizm, Marksist Edebiyat, Fakelore, Aydınlık Dergisi

Jel Kodları: B14, Y90, Z00

Literary Texts in the Context of Literature and Ideology: The Example Of Aydınlık Magazine (1921-1925)

Abstract: This study aims to examine how the literary texts featured in Aydınlık magazine were constructed in line with Marxist ideology. In the study, the definition and historical adventure of ideology, as well as the subsequent relationship between ideology and literature are discussed. Based on this, the texts in the magazine were analyzed from an ideological perspective. The study underscores how literary texts were affected by the social and economic conditions of the period, how they reflected the principles of Marxist literature, and how they served the Marxist movement of the period. Aydınlık magazine, as a publication that featured ideological texts and aimed to promote Marxist thought, particularly adopted an ideological approach in its fairy tales and stories. In literary texts, class struggle and the victory of the proletariat were symbolized, and the concepts of alienation, surplus value, the exploitative system of capitalism, and the inequalities experienced by workers were explained. In addition, it has been determined that fairy tales among literary texts should be classified as "fakelore." In this context, fairy tales, which are an element of traditional folk culture, have been defined as artificial texts that are reshaped as an ideological tool and reinforce Marxist thought. As a result, the ideologically driven literary texts in Aydınlık magazine constitute an important example, as they were used as an ideological tool serving Marxist thought. These texts are one of the examples of early Marxist literature in Turkey.

Atıf: Çolak, F., N. & Çolak, F. (2025). Edebiyat ve İdeoloji Bağlamında Edebi Metinler: Aydınlık Dergisi Örneği (1921-1925). *Politik Ekonomik Kuram*, 9(3), 1183-1202. <https://doi.org/10.30586/pek.1645317>

Geliş Tarihi: 23.02.2025

Kabul Tarihi: 12.05.2025

Telif Hakkı: © 2025. (CC BY) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Keywords: Literature and Ideology, Marxism, Marxist Literature, Fakelore, The Journal of Aydınlık

Jel Codes: B14, Y90, Z00

1. Giriş

Aydınlanma dönemi bilim, sanat ve düşünce dünyasında insana ivme kazandırmış olmakla birlikte aynı zamanda insanı beslemiştir. Bilimle felsefenin yollarının ayrıldığı, fikir ve buluşların çoğaldığı bu dönemde ideoloji, aklın bir ürünü olarak doğmuştur. İdeoloji kavramı, zamanla olumlu anlamını yitirip olumsuz çağrışımların etkisi altına girse de her dönemde geçerliliğini sürdürmüştür. Düşünürlerin tartışmalarının merkezinde yer almayı sürdüren bu kavram, edebiyatla olan ilişkisi açısından da önemli bir tartışma konusu olmuştur (Cengiz, 2015, s. 267-268). Antik Yunan'dan günümüze kadar iktidarlar, sanat eserleri aracılığıyla ideolojilerini geniş kitlelere aşılarmayı amaçlamışlardır (Akengin, 2014, s. 145). Edebiyatı sanatın bir bileşeni olarak ele aldığımızda, edebiyat ve ideoloji arasındaki ilişki aydınlanma dönemi öncesine kadar uzanmaktadır. Ancak modern dönemde edebiyat-ideoloji ilişkisine dair yapılan değerlendirmelerde, edebiyatın estetik bir yaratım süreci mi yoksa gerçeğin ideolojik bir yansıması mı olduğu ya da yaratım ve üretim süreçlerini bir arada barındıran bir edim olarak mı değerlendirileceği gibi sorular etrafında tartışmalar sürmektedir (Cengiz, 2015, s. 268).

Edebiyat, gerçeği yansıttığı ya da romantik bir yaratım süreci içinde şekillendiği her durumda ve zamanda gerçeklikle bir ilişki kurulmasına ve bu bağlamda yorumlanmasına aracılık etmiştir. İster gerçeği yansıtmaya, ister yaratım, isterse üretim süreci olarak ele alınsın, edebiyat her daim yaşam ve toplumla bağlantılı, onlardan beslenen dinamik bir yapı olmuştur. Sadece yazma edimi sırasında gerçeklik yazarın elinde değişime uğramakta ve ideolojiyle bezenen bir değere dönüşmektedir. Edebiyatın içine taşınan ideoloji, yine onun içinde önemli bir parça haline gelmektedir. Bu bağlamda yazar, ideolojiyle gerçekliği yeniden üretirken, aynı zamanda onu dönüştürdüğü için metinler ideolojik bir nitelik kazanır (Cengiz, 2015, s. 269).

Marksist estetiğe bağlı olan yazarlar için edebiyat, gerçekliğe bağlı ve tarihsel verilerle yeniden üretilen bir edimdir (Cengiz, 2015, s.270). Sanat, ister sanat için, isterse toplum için yapılsın, her iki durumda da sanatkâr, farkında olsun ya da olmasın, ait olduğu toplumun, cemiyetin, zümrenin ve dönemin görüşlerini eserlerine yansıtır. Buradan hareketle sanat toplumu içinde barındırır (Boran, 1943, s. 39). Her dönemde ve her yazarda gözlemlenen bir gerçeklik vardır ki, devrin toplumsal şartları ve yaşamın gerçekliği, edebiyatın içinde yeniden üretilip yer bulur. Sanatı sanat için veya toplum için icra etmesi yazarı, gerçeklikten koparmamaktadır. Bu husus Türk edebiyatı için de geçerlidir. Örneğin, divan edebiyatı nazım türü olan kasidelerin bazıları, yazıldıkları devrin sosyal hayatına ışık tutmaktadır. Buradan hareketle Şair Nabî'nin, II. Mustafa'nın sultan olması hakkında yazmış olduğu kaside, ülkenin karışıklığını dile getirmiştir. Şair Nâilî'nin yazdığı kaside ise Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın İran ile savaşlara son veren Kasr-ı Şirin anlaşmasından sonra kaleme alınmıştır (D. A. Tökel, 2004, s. 162-163). Modern ideolojilerin edebiyatla olan ilişkisine bakıldığında ise 19. yüzyıla dayanmaktadır. Fransız Devrimi'nin eşitlik, adalet ve hürriyet şiarını örnek alan değişim ve dönüşüm, Osmanlı'da karşıt fikirleri de geliştirmiş ve bu düşüncelerin örgütlenmesine yol açmıştır. Bu farklı fikir örgütlenmeleri aynı zamanda çıkarılan dergiler yoluyla edebi alana da sirayet etmiştir (Cengiz, 2019, s. 1067).

Bu çalışmada ise edebiyat ve ideoloji ilişkisi esas alınarak; *Aydınlık* dergisinde yer alan edebi metinlerin çözümlemesinin yapılması amaçlanmaktadır. İlk olarak, ideolojinin tanımı ve ideoloji ile edebiyat arasındaki kesişim literatürden hareketle ele alınacak, ardından ideolojik edebiyatın Türk edebiyatındaki yansımaları incelenecektir. Son olarak çalışmada, yöntem doğrultusunda *Aydınlık* dergisinde yer alan edebi metinler, Marksist ideolojinin ilkeleriyle ilişkilendirilerek çözümlenecek ve derginin edebi metinlerinde Marksist edebiyatın nasıl kurgulandığı ortaya konulacaktır.

Çalışmada yer alan edebi metinlerin bazıları "fakelore" kavramı bağlamında da incelenmiştir. Folklor geçmişten geleceğe uzanan halka ait kültür ve bu kültürün uygulama biçimlerini ifade ederken; fakelore, bu geleneksel birikimin çeşitli sebeplerle bozulmuş veya tahrif edilmiş şekillerinin folklor diye sunulması ya da kabul edilmesidir.

Kavram, 1950 yılında Richard Dorson tarafından ortaya atılmıştır. Onun *American Mercury* dergisinde yayımlanan “Folklore ve Fake Lore” (Dorson, 2007, s. 11-22) başlıklı makalesi, kavramın ortaya çıktığı ilk çalışma olarak göze çarpmaktadır. Kavramın ortaya çıkmasıyla birlikte folklorun sahtesi üzerine pek çok araştırmacı söz söylemeye devam etmiştir. Burada belirtmekte fayda vardır ki, her ideoloji fakelore olmayacağı gibi, her fakelore de ideolojik olmak zorunda değildir. Bu bağlamda fakelore, ideolojik çıkarlar doğrultusunda yaratılabileceği gibi inanç veya ekonomik çıkar amacıyla da yaratılabilmektedir. Kültürel istila amacıyla da kullanılan fakelore, “toplumun koordine edilmesine, ideolojik ve kültürel hegemonyanın kurulmasına katkıda bulunur” (Fox, 2007, s. 45). Buradan hareketle derginin içinde yer alan bazı edebi metin türleri, ideolojik çıkarlar doğrultusunda yaratılmış olduğu tespit edilmiş ve bu kavram çerçevesinde incelenmiştir.

Aydınlık dergisi Marksist bir dergi olmakla birlikte Şefik Hüsnü (Deymer) başta olmak üzere, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF)’nin ileri gelenleri tarafından 1921 yılında kurulmuştur (Gürel ve Nacar, 2018, s. 119-120). İlk sayısını 1 Haziran 1921’de yayımlayan dergi ayda bir yayınlanmakta (Darendelioğlu, 1976, s. 119-121) ve toplamda 31 sayıdan oluşmaktadır (Tevetoğlu, 1966, s. 91). Çalışmada Marksist bir dergi olan *Aydınlık*’ın tüm sayıları taranmış ve edebi metinler çıkartılmıştır. Edebi metinler içerisinde nesir olanlar seçilmiş, şiirler ise çalışmanın sınırlarını genişleteceği düşüncesiyle kapsam dışında bırakılmıştır. Edebi metinler, doküman analizi ve betimsel analiz yöntemiyle sistematik bir şekilde incelenmiş ve analiz edilmiştir. *Aydınlık* dergisindeki edebi metinleri edebiyat-ideoloji bağlamında irdeleyen başka hiçbir çalışmaya rastlanmadığından dolayı bu husus, çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır. Son olarak bu çalışma hem edebiyat hem de siyaset biliminin kesişiminde yer aldığı için disiplinler arasıdır.

2. İdeolojinin Tanımı ve Tarihsel Serüveni

Sosyal bilimlerin en kaygan kavramı olarak gören Mclellan’a göre ideoloji; toplumsal, düşünsel ve siyasal bir altüst oluşun ürünü olarak ortaya çıkmaktadır (Mclellan, 2005, s. 1-2). Özbek ise ideolojinin, felsefenin günlük yaşayışa sızarak orada yer eden bir kavram olduğuna değinmektedir. Tarihsel süreç boyunca ideoloji kavramına düşünürler, bulundukları toplumsal konumlara göre olumlu ve olumsuz anlamlar yüklemişlerdir (Özbek, 1993, s. 63). İdeoloji kavramını 1796’da ortaya koyan Tracy, bu kavramı “düşüncelerin bilimi” olarak tanımlamıştır (Kaya, 2004: s. 67). Karl Marx’ın ideolojiye olan bakış açısı, tartışmaların odak noktalarından sayılmaktadır. Marx’ın ideolojiye olan yaklaşımı “yabancılaşma” kavramıyla açıklanmaktadır. İnsan faaliyetlerinin bir ürünü olan toplumsal fenomenler, despotik bir iktidar tarafından ele geçirilip, uygulanmaya başlayınca; insanlar kendi yarattıkları bu toplumsal fenomenleri yabancı bir güç gibi algılamaya başlamışlardır. Böylece insanlar, kendi yarattıklarına teslim olarak yabancılaşmaya başlamışlardır. Bu yabancılaşma, insanın yarattığı ürünler ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda bilinç için de geçerli sayılmaktadır. Temelde toplumsal pratiğe dayalı olan bilinç, toplumsal pratikten ayrılarak, kendine bir şey olarak fetişize edildiğinde yanlış bir şekilde yorumlanmaktadır (Eagleton, 1996, s. 109).

Marx’ın ideoloji kavramıyla yanlış bir bilinci tasavvur ettiği aşikârdır. Ona göre, gerçekliğin tersine çevrilmesi ve hakikatin çarpıtılması yanlısamaya neden olmaktadır. Dolayısıyla Marx’a göre ideolojinin, maddi pratikten hareket ederek açıklanması gerekmektedir (Mclellan, 2005, s. 14). Marx’ın burada vurgulamak istediği ana unsur, sınıfsal çatışmaların, bilinç biçimlerinin, ideolojik ve siyasi mücadelenin; üretici güçler ile ilişki biçimi arasındaki çelişki üzerinde yükseldiği materyalist tezini ortaya koymaktır. Düşünceler ve fikirler maddi alt yapının bir yansıması olarak değil, temeli etkileyen dinamikler olarak görülmektedir. Bu bağlamda Marx, ideolojiye sınıfsal çıkarlara hizmet eden bir mana atfetmektedir (Yurtsever, 2015, aktaran Savaş ve Akyol, 2021, s. 174). Marx bu düşüncesini, *Alman İdeolojisi* eserinde “Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda, egemen düşüncelerdir de, başka bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, egemen manevi güçtür de. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda zihinsel üretimin araçlarını da elinde bulundurur” sözleriyle açıklamaktadır (Marx ve Engels, 1987, s. 79).

Buradan hareketle Marx'a göre ideoloji, üretim ilişkileri üzerinden ele alınması gereken, egemen sınıfın çıkarlarında kullanılan ve onların iktidarını pekiştiren bir unsur olarak kullanılmaktadır.

Marx'a göre yönetime gelmek isteyen her sınıf, kendi ideolojisini toplumun geri kalanına kabul ettirmelidir. Burada ideolojiye atfedilen olumsuz bakış açısı olumluya dönüşmektedir. Bu perspektiften bakıldığında Marx'a göre proletarya, egemenlik kurmak için kendi ideolojisini topluma yaymalıdır. Ancak burada proletaryanın diğer sınıflardan ayrışma gösterdiği görülmektedir. Marx, proletaryanın iktidar kavgasında topluma yayılacak düşüncenin ideolojik değil, aksine bir gerçeklik ürünü olduğunu aktarmıştır. Bir başka deyişle diğer sınıfların iktidar kavgasındaki düşünceleri ideolojik iken, proletaryanın iktidar kavgasındaki düşünceleri, hakikatler bütünüdür (Özbek, 1993, s. 110-112).

19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçişte Marx'ın düşünceleri bir kitle hareketi doktrininde sistemleştirilmiştir. Bu dönemde Marksist gelenekteki ideoloji kavramı, her düşünüre göre değişiklik göstermiştir (McLellan, 2005, s. 23). Bu bağlamda Marx'ın negatif bir anlam yüklediği ideoloji kavramı, Lenin'de pozitif bir anlam olarak ortaya çıkmaktadır. Lenin'e göre ideoloji, çeşitli sınıfların çıkarlarıyla bağlantılı olan politik bilinci temsil etmektedir. Bu perspektiften bakıldığında ideoloji, Marx'taki gibi yanlış bir bilinç değil, proleter sınıfı da içeren sınıfların politik bilinci olarak tezahür etmektedir. Buradan hareketle sosyalist ideoloji de bu şekilde ortaya çıkmıştır (Larrain, 1993, s. 282). Lenin, proletarya sınıfının başarılı olabilmesi için ideolojinin bir araç olarak kullanmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Çünkü burjuva sınıfının kapitalist üretim tarzını egemen haline getirebilmesinin en önemli nedeni, burjuva ideolojisini yayarak kabul ettirmesidir. Bu bağlamda Lenin, Marksizm'i proletarya sınıfının üretim araçlarını ele geçirebilmesi ve siyasal rejimi belirleyebilmesi için kullanabileceği bir araç olarak görmüştür (Örs, 2018, s. 20). Lenin'in ideoloji kavramına yönelik içeriğinin değişimi pratik nedenlere dayandırılmaktadır. İşçi hareketinin kendi haline bırakıldığında, burjuva ideolojisine teslim olmasının bu değişimin en önemli nedeni olduğu öne sürülmektedir (McLellan, 2005, s. 27). Burjuva ideolojisi tarafından köleleştirilen proletaryanın kendi başına bir bilinç varamayacağını düşünen Lenin, devrimci potansiyeli gerçekleştirmek için işçi kitlelerine rehberlik edecek bir öncü partiden bahsetmektedir (Y. Bulut, 2011, s. 193).

Lenin'in ideoloji üzerine düşüncüsü basite indirgenmiş olarak yorumlansa da Macar yoldaşı Lukács'ın ideoloji kavramını ele alışı Lenin'e nazaran daha ince işlenmiş ve geniş bir biçim olarak görülmektedir. Onun ideolojiye pozitif bir anlam yüklemesi tarihsel aktör olarak proleterin bilinç düzeyine ve ideolojik olgunluğuna verdiği önemle alakalı olduğu düşünülmektedir (Şentürk, 2016, s. 48). Proletaryanın sınıf bilincinin derecesi, onun ideolojisinin olgunluğunu göstermektedir. Lukács, tarihsel materyalizmi, proletaryanın özgürleşme çabasının bir ideolojik ifadesi olarak görmektedir. Buradan hareketle onun nezdinde bir görüşün geçerliliğini belirleyen şey, ideolojik olup olmamasından ziyade onu benimseyen sınıfın konumudur (McLellan, 2005, s. 28). Bu şekilde proleterin sınıfsal konumu ve dünyayı değiştirebilecek devrimci potansiyeli açısından değerlendirildiğinde Marksizm, herhangi bir düşünce tarzı içerisinde teorik anlamıyla daha ileri bir ideoloji olarak tanımlanmaktadır. Böylece ideolojiyi Marx gibi bilimin ve gerçekliğin tam karşısına yerleştirmemektedir (Şentürk, 2016, s. 48). Marx, burjuva ideolojisini doğrudan yanlış bilinç olarak ele alırken, Lukács, yanlış duruma ilişkin doğru düşünce olarak ele almaktadır. Bir başka deyişle burjuva fikirleri, burjuva toplumundaki şeylerin durumunu tam ve doğru olarak yansıtmaktadır. Bu durumda yanlış olan fikirler değil, durumun kendisidir (Eagleton, 1996, s. 152).

Gramsci ile beraber Marksizm'deki ideoloji tartışması zirveye ulaşmıştır. Gramsci, kapitalist toplumlarda iktidarların varlıklarını sürdürebilmek için kitleler üzerinde sadece baskı araçlarını kullanmadığını aynı zamanda kitleleri ikna edebilmek için ideolojileri kullandığını belirtmektedir. Burada baskı-rıza birlikteliğinin bir ifadesi olarak hegemonya kavramı ortaya çıkmaktadır. Gramsci, iktidarın kendi dünya görüşünü bir bütün olarak toplum bünyesine yayarak hegemonya oluşturduğunu ifade etmektedir

(Eagleton, 1996, s. 167). Tarih boyunca iktidarların ideolojik materyaller üzerinden düşüncelerini yaydıkları görülmüştür. Gramsci'ye göre, bir yönetici sınıfın ideolojik yapısının korunduğu, savunulduğu ve geliştirildiği en somut organizasyon aracı basındır. Siyasi gazeteler, bilimsel, edebi, filolojik, popüler ve dini yayınlar ideolojik yapının en dinamik parçalarıdır. Fakat ideolojik materyaller sadece basınla sınırlı değildir. Buna müteakiben kütüphaneler, okullar, farklı oluşumlar ve gruplar, caddelerin ismi ve mimarisi ve kiliseler de somut ideoloji yapısının içerisinde yerini almaktadır (Gramsci, 2012, s. 66-67). Gramsci ideolojinin sanatta, edebiyatta, eğitim sisteminde, kitle iletişiminde, günlük dilde ve popüler kültürde olmak üzere toplumsal düzeylerde yaygın ve gömülü olduğunu ifade etmektedir. Böylece iktidarların hegemonik fikirleri ideolojik materyallerle birlikte aşağı sınıfların yaşantısı haline gelmektedir. Bu inşa süreci ise geleneksel entelektüeller üzerinden yürütülmektedir. (Y. Bulut, 2011, s. 197). Gramsci, entelektüellerin ideolojiyi yaratma rolü olduğunu vurgulayarak "geleneksel entelektüeller" ve "organik entelektüeller" olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Geleneksel entelektüel figürler rahipler ve idealist felsefecilerden oluşmakta olup, organik entelektüellerin karşıt konumundadır. Organik entelektüeller ise sadece ideologları ve felsefecileri değil, bunların yanı sıra siyasal eylemcileri, sanayi teknisyenlerini, siyasal iktisatçıları, hukuk uzmanlarını ve daha başkalarını da kapsamaktadır (Eagleton, 1996, s. 171-173). Gramsci, burjuva hegemonyasının ancak siyasi ve entelektüel düzeyde, karşı bir mücadele olduğunu savunmaktadır. Buradan hareketle ona göre; işçi sınıfı içerisinde yer alan organik entelektüeller, karşıt bir hegemonya kurarak burjuva hegemonyasını destekleyen geleneksel entelektüeller ile mücadele içine girmelidir (Y. Bulut, 2011, s. 197).

Son olarak Althusser'in de ideoloji kavramına katkılarına değinmekte fayda vardır. Gramsci gibi Althusser de ideolojinin yanlış bilinç olarak görülmesine karşı çıkmaktadır. Çünkü Althusser'e göre ideolojinin gördüğü işlev önemlidir. İdeolojiyi insan zihninin bir ürünü olarak değil, insanların ne düşündüğünü belirleyen yarı maddi bir varlığa sahip olarak görmektedir. Buradan hareketle ideolojinin kiliseler, sendikalar ve okullar gibi toplumdaki "Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA)"nda cisimleştiğini öne sürmektedir (McLellan, 2005, s. 34). Althusser'e göre, DİA'lar ile devletin (baskı) aygıtları aynı değildir. Hükümet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler vb. devletin (baskı) aygıtları olmakla birlikte bu baskı aygıtları zor kullanarak işlemektedir. Bunlar ise dini DİA, öğretimsel DİA, aile DİA'sı, hukuksal DİA, siyasal DİA, sendikal DİA, iletişim DİA'sı, kültürel DİA olmak üzere baskı aygıtına oranla çok sayıdadır. Öte yandan devletin (baskı) aygıtlarının tümüyle kamu alanında yer almasına karşın DİA'ların büyük bölümü özel alanda bulunmaktadır. Burada önemli olan devletin (baskı) aygıtıyla DİA'ları ayıran fark olarak göze çarpmaktadır. Devletin (baskı) aygıtı zor kullanılarak işlerken, DİA'lar ideolojiyi kullanarak işlemektedir (Althusser, 2000, s. 33-35). Fakat DİA'larda da sembolik de olsa bir zor kullanma gözlemlenmektedir (Özbek, 1993, s. 137).

Yönetici sınıf, devlet iktidarını elinde tuttuğundan dolayı devletin (baskı) aygıtını denetlediği gibi DİA'ları da belirlemektedir. Bu bağlamda DİA'lar tüm çelişkilere rağmen egemen sınıfın ideolojilerini bünyesinde barındırmaktadır. Burada DİA'ların asıl işlevi önem teşkil etmektedir. DİA'lar, tıpkı devletin baskı aygıtında olduğu gibi var olan toplumsal ilişkilerin devamını sağlamayı amaçlamaktadır. Örneğin siyasal DİA, bireyleri devletin siyasal ideolojisine uyumlu kılmaktadır. Buradan hareketle Althusser, bir sınıf DİA'lar üstünde egemenlik kurmadan, devlet iktidarını sürekli olarak elinde tutamayacağını belirtmektedir (Özbek, 1993, s. 138).

3. İdeoloji -Edebiyat İlişkisi: Alanların İç İçeliği

Antik Yunan'dan beri iktidar sahipleri, kendi ideolojilerini kitlelere benimsetmek için sanat eserlerini propaganda aracı olarak kullansa da sanatın ideolojiyle olan ilişkisinde bir araç işlevi görmesi hemen hemen her toplumda rastlanılan bir durumdur. Padişahların ve devlet adamlarının resamlara, nakkaşlara, şairlere ve hattatlara "ihsanlarda bulunmuş" olmaları, sanatın ideolojiyle olan ilişkisini gösteren örneklerden biridir (Akengin, 2014, s. 145).

Edebiyat, sanatın bileşenlerinden biri olarak ideolojiyle karşılıklı ilişki içerisinde (Bezirci, 1989, s. 35). Her sanat eserinin içinde bir ideolojik unsurun yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda edebi eserlerin de yazarların ideolojisinden izler taşıdığı bir gerçektir. Yazarlar, belirli bir toplum yapısının içinde dünyaya belirli bir gözlemlerle bakmaktadır. Bu sebeple bakış açısı da ister istemez ideolojik bir anlam içermektedir. Dolayısıyla edebiyat, ideoloji aktarımı ve üretimi için elverişli bir araç haline gelmektedir. Edebiyat aracılığıyla toplum belli bir düşünceye yönlendirilebilmekte, belli bir düşünceyi yayma aracı haline gelebilmekte ya da belli bir ideolojiden uzaklaştırılabilmektedir. Edebiyat bunu ya eserlere sindirerek ya da doğrudan propaganda olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleştirebilmektedir (Kınacı, 2016, s. 126-127).

İdeoloji ve edebiyat ilişkisi ele alındığında Sovyet edebiyatı daha çok ön plana çıkmaktadır. Sovyet edebiyatının gelişiminde Komünist Parti, edebi süreci biçimlendiren bir rol oynamıştır. Dahası Sovyet edebiyatı ile parti faaliyetleri o kadar iç içe geçmiştir ki sadece edebiyatı ve edebi eserleri takip ederek Komünist Parti Merkez Komitesi'nin aldığı kararlar öğrenebilir hale gelmiştir (Kınacı, 2016, s. 127). Lenin'in bu husustaki görüşleri önem arz etmektedir. Lenin, *Novaya Zhizn* gazetesinin 13 Kasım 1905 tarihli yayınlanan sayısında, kazanç sağlamak amacıyla hareket eden ticari burjuva basınının karşısına "parti edebiyatı" ilkesinin koyulmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Lenin, "parti edebiyatı" ilkesini şu sözlerle açıklamıştır;

"Bu parti edebiyatı ilkesi nedir? Sosyalist proletarya açısından edebiyat, bireyler ya da topluluklar için bir zenginleşme aracı olmamalıdır diyemeyiz sadece; edebiyat proletaryanın genel davasından bağımsız, bireysel bir girişim olamaz kesinlikle. Kahrolsun partisiz yazarlar! Kahrolsun edebiyatın üstün insanları! Edebiyat, proletaryanın genel davasının bir parçası haline gelmeli, bütün proletaryanın politik olarak bilinçli bütün öncüleri tarafından harekete geçirilen o tek ve büyük Sosyal-Demokrat mekanizmanın "küçük bir çarkı ve vidası" olmalıdır." (Marx-Engels-Lenin, 1996, s. 184).

Lenin'in bu görüşüyle edebiyatı ve yazarları bürokratik bir parti mekanizmasının kölesi durumuna indirgendiği düşünülse de Murat Belge buna karşı çıkmıştır. Belge'ye göre Lenin, Stalin'in elinde partinin sanatsal ve bilimsel yaratıcılığını boğarak yok eden bir aygıtın olacağını düşünememiştir. Belge, Lenin'in parti ve edebiyat tasarımı alt metnindeki düşüncelerini; *"Dünyanın en ileri fikirlerini ve yaratıcılığın en yetkin biçimlerini parti kendi içinde özümleyecekti. Bu inancına dayanarak, sanatçı ve bilim adamı, bütün aydınları, büyük bir gönül rahatlığıyla, partiye katılmaya çağırabiliyordu"* sözleriyle açıklamaktadır (Belge, 1997, s. 74).

Marksist ideolojide edebiyat, ideolojik mücadelenin bir parçası haline gelerek işlevselleştirilmektedir. Bu hususta Marx, proletaryanın, burjuvaziyi savunan edebiyattan daha yüksek bir seviyede olan kendi proleter edebiyatını yaratması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu görüşe göre proletarya, sınıf çatışmalarıyla sınıfsız bir toplumun yolunu gösterdiğinden, toplumsal ve sanatsal gelişme arasındaki uyumsuzluk ortadan kaldırılacaktır. Böylece proletarya edebiyat görüşü, proletarya ideolojisinin üstüne kurulacağından dolayı sanatta gelişme gerçekleştirecektir (Lifşits, 1984, aktaran Kınacı, 2016, s. 126).

Marx ve Engels'in toplumsal gerçekçilik ve eleştiri bağlamında "sanat toplum içindir" yaklaşımını benimsediği ortaya çıkmıştır (Plehanov, 1987, s. 31). Buradan hareketle Marksist edebiyat da gerçekçilik akımına bağlanmaktadır (Moran, 1983, s. 29). Toplumcu gerçekçiliğe göre sanat bir yansıtma olarak karşımıza çıkmaktadır. Marksist edebiyata göre, sanatın yansıttığı gerçeklik toplumsal gerçekliktir, fakat bu gerçeklik devrimci gelişme içinde görülmekte ve işçi sınıfının eğitimi gözetilerek yansıtılmaktadır. Bir başka deyişle Marksist edebiyatta toplum tarih içine oturtulduğunda, içindeki çatışmalar fark edildiğinde ve sosyalizme doğru diyalektik gelişim görüldüğünde yazar, sosyal gerçekliği anlayıp yansıtabilmektedir (Moran, 1983, s. 40-41). Lukács, toplumsal gerçekçiliğin ancak sosyalist bir toplumda yansıtılabilir olduğundan bahsetmektedir. Ona göre sosyalist olmayan toplumlarda ve sosyalist toplumların başlangıç evresinde ise

eleştirel gerçekçilik mevcuttur. Sosyalizm gelişip yerleştikçe eleştirel gerçekçilik yerini toplumsal gerçekçiliğe bırakacaktır (Lukács, 1969, aktaran Moran, 1983, s. 46).

4. Türk Edebiyatı'nda İdeolojik Edebiyatın Seyri

Edebiyat ve ideoloji ilişkisinin Türk Edebiyatı'ndaki yansımalarına bakıldığında, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde, demokrasiye geçiş yıllarında, ideolojilerin çarpışma dönemlerinde ve son olarak postmodern olarak adlandırılan dönemde edebiyatın siyasetle iç içe geçmiş bir ilişki olduğu görülmektedir (Coşkun, 2007, s. 26). Osmanlı'da 19. yüzyıla kadar şiir-siyaset ilişkisi idari yapının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde şairler, siyasal ilişki neticesinde elde ettikleri kazançlarla geçim kaynaklarını oluşturmaktadırlar. Tanzimat dönemiyle birlikte edebiyat ve siyaset birbirine tamamen iç içe geçmekle birlikte bu dönemin en önemli simaları A. Cevdet Paşa, Şinasi, Ziya Paşa Namık Kemal'dir (İ. Tökel, 2004, s. 63-65). Bu dönem itibarıyla sanatçıların bir "hami"ye sahip olma geleneği kısmen zayıflamış olsa da tamamen ortadan kalkmamıştır. Ancak sultanın veya devlet adamlarının kişisel niteliklerine değil, uyguladıkları politikalara yönelik övgü veya muhalefet kültürü ortaya çıkmıştır. Bilhassa İkinci Meşrutiyet döneminde II. Abdülhamit dönemini yeren ve Jön Türkleri öven yapıtların peyda olması, edebiyat ve siyaset arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Bu dönemde yazılan pek çok tiyatro, roman ve şiir gibi edebi metinler bir yandan eski iktidarı yererken diğer yandan İttihat ve Terakki iktidarını onamaktadır (Karaca, 2004, s. 199-200). Buradan hareketle edebi metinler, siyasal iktidara destek vermek suretiyle ideolojikleşme eğilimi göstermektedir.

İttihat ve Terakki ile birlikte Türkçülük akımı, siyasal iktidarın politikası doğrultusunda güçlenmiş ve bu amaca yönelik olarak *Türk Yurdu*, *Yeni Mecmua*, *Bilgi Mecmuası*, *Millî Tettebbular Mecmuası* gibi Türkçü dergiler yayımlanmıştır. Bu dergiler, sanat ve siyasal iktidar arasında bir köprü işlevi görmüştür. Bu bağlamda, İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden Ziya Gökalp'in "Milli Edebiyat" akımının doğmasındaki etkisi, Türk edebiyatı açısından önemli bir yere sahiptir (Karaca, 2004, s. 201).

Türkçülük ideolojisine bağlı olan Gökalp, tercih ettiği düşünce doğrultusunda halka ait folklorik materyalleri kendi düşüncesine göre yeniden inşa etmiştir. Bu yaklaşımıyla, bazı halk hikâyeleri, masallar, efsaneler, destanlar ve halk şiirine ait edebi mahsullerin tamamını, bir kısmını veya motiflerini kullanarak, Türkçülük ideolojisi doğrultusunda manzum veya mensur yeni metinler oluşturmuştur. Gökalp'in halk anlatmalarını yeniden yazması veya nazma çekmesi, Türk edebiyatının ideolojikleşmesi açısından önemli bir yenilik olarak kabul edilmelidir.

Gökalp'in bu çalışmaları ideolojik bir saikle mi yaptığı konusu çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Alev Sınar Uğurlu, bu durumu şu şekilde belirtmiştir;

"Türk milleti tarih sahnesinden silinmemek için direniyor, hayatta kalma mücadelesi veriyordu. Ancak eski hayat tarzıyla bu mücadelenin içinden çıkmak ve eskiye göre hayatı sürdürmek mümkün değildi. Yeni bir hayatı benimsemek şarttı. Bu yeni hayatın ilkeleri de devrin en çok ilgi gören ideolojisi Türkçülükte yer almaktaydı. Bu ideoloji hars (milli kültür) ile medeniyetin sentezini hedeflemekteydi. İşte Ziya Gökalp yeni hayatı anlatırken özellikle masallardan yararlanmak suretiyle hem Tanzimat, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti tecrübesinden geçmiş olan Türk edebiyatının unuttuğu folklorlara itibarını iade etmiş hem de masal türüyle yeni fikirleri telkin ederek hars medeniyet sentezinin yolunu da işaret etmiştir." (Uğurlu, 2000, s. 1025).

Ziya Gökalp'in nazma çektiği ya da yeniden inşa ettiği masalları İdeolojik Halkbilimi Kuramı çerçevesinde inceleyen Mehmet Emin Bars, Gökalp'in masalları, Türkçülük ideolojisini halka yaymak amacıyla kaleme aldığını belirtmektedir. Ona göre, Gökalp'in bu masalları, yeni Türk neslini milliyetçilik ideolojisiyle yönlendirmek ve eğitmek, ortak bir bilinç aşlamak, belirli idealler etrafında toplamak ve milli birlik ve beraberliği sağlamak için milliyetçi bir politika aracı olarak kullanılmaktadır (Bars, 2017, s. 183). Çiğdem Akyüz (2015, s. 25) ise Gökalp'in halka ait eserlerin yeniden inşasının amacını

“Şiirlerinde “Turan” idealini, yeni bir siyasal ve sosyal düzene evrilen Osmanlı toplumuna millî heyecan vermek amacıyla kullanan Gökalp, gerçeklik sahasında asıl ideolojisinin Türkiyecilik olduğunu vurgular. “Türkçülük”ün en gür ve güçlü seslerinden olmuş manzumelerini de bu amaçla kullanır” sözleriyle açıklamaktadır.

Halk anlatılarını yeniden inşa edilmesi, ideoloji tartışmalarının yanı sıra “kültürün, yanlış olarak folklor diye sunulan ya da gerçekten folklormuşçasına kabul edilen öğeleri” (Fox 2007, s. 37) olarak tanımlanan fakelore tartışmalarına da sahne olmuştur. Ayşe Çamkara (2010, s. 88), Beş Hececiler’in eserlerindeki şiirlerin, “fakelore” olabileceğini iddia etmektedir. Millî Mücadele ve Cumhuriyet’in ilanı sürecinde millî kimlik ihtiyacını karşılamak, devletin kuruluşunun tamamlanmasının ardından ise Cumhuriyet ilkelerini toplumda yerleştirmek amacıyla, biçim ve içerik açısından halk şiirine benzeyen ve günümüzde “fakelore” kapsamında değerlendirilebilecek şiirler üretilmiştir (Çamkara, 2010, s. 90).

Türk edebiyatında, edebi metinler yalnızca iktidarı ve onun politikalarını desteklemekle kalmamış, aynı zamanda iktidara yönelik eleştirilerde de kullanılan bir araç olarak öne çıkmıştır. Bu açıdan Tevfik Fikret bir örneklem olarak ele alınabilir. Fikret’in “Sis” başlıklı şiirinde, siyasi iradeye duyduğu kin, İstanbul metaforu üzerinden dile getirilmiştir (Coşkun, 2007, s. 98). Ayrıca “Bir Lahza-i Taahhur” isimli şiirinde ise istibdadın sorumlusu olarak gördüğü II. Abdülhamit’e yönelik yapılan suikastın başarısızlığından duyduğu üzüntü işlenmektedir (Uslucan, 2004, s. 234).

Tevfik Fikret, herhangi bir ideolojik akıma dâhil olmamakla birlikte, içerisinde bulunduğu halet-i ruhiye ve Osmanlı’nın son dönemindeki sosyolojik, kültürel ve edebî tartışmalardan beslenen eleştirel bakış açısını eserlerine yansıtmıştır. Onun düşünceleri Marksist dergilerde ideolojik bir aparat olarak kullanılmıştır. Örneğin, Marksist bir dergi olan *Yığın*, Marksist ideolojinin hümanist yorumuna uygun olarak yerli bir kaynak olarak gördüğü Tevfik Fikret’e ilgi duymuştur (Doğan, 2019, s. 1031). Bu açıdan bakıldığında Tevfik Fikret’in hümanist bakış açısı, toplumcu gerçekçi olan Marksist bir dergi için yerli bir kaynak olarak değerlendirilmiştir.

Mütareke ve Kurtuluş Savaşı yıllarında edebiyat dünyasında savaşın etkileri açık bir şekilde hissedilmiştir. Yazarlar, İstanbul hükümeti ve Ankara merkezli Kuva-yı Milliye olmak üzere iki siyasal erkin arasında bocalama yaşamışlardır. *Peyâm-ı Sabah* ve *Alemdar* gazetesi Millî Mücadele karşıtı tavırlarıyla dikkat çekerken, Sedat Simavi’nin çıkardığı *Diken* ve *Güleryüz* adlı dergiler, İstanbul hükümetini eleştiren yayınlarıyla öne çıkmıştır. Bu dönemde edebiyat ve basın dünyası iki siyasal erk çerçevesinde toplanarak birbirlerine muhalefet etmişlerdir. Cumhuriyet’in ilanı ve Atatürk’ün iktidarda bulunduğu dönemlerde (1923-1938) ise edebiyat dünyasında etkili bir muhalefetin görülmediği bir dönemi işaret etmektedir. Bu dönemde daha çok Cumhuriyet’in ideolojisi ve bunu yürüten siyasal erk desteklenmiştir (Karaca, 2004, s. 206-207).

1910-1950 yılları arasında sol dergilerde siyaset ve edebiyatın iç içe olduğu görülmektedir. *İştirak*, *İnsaniyet*, *Sosyalist*, *Kurtuluş*, *Aydınlık*, *Çığ*, *Adımlar*, *Yurt ve Dünya*, *Gün*, *Yığın*, *Söz* gibi dergiler bu dönemin örneklerindendir. Ayrıca yine bu dönemde, sadece sol dergiler değil, sağ dergilerde de siyaset ve edebiyat iç içe geçmiştir. Hatta bazı durumlarda edebiyatın etkinliği, politik yazıları geride bırakacak kadar güçlü olmuştur (Bezirci, 1989, s. 39).

5. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmanın konusu, *Aydınlık* dergisindeki edebi metinlerin analizi oluşturmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın araştırma sorusu şu şekilde tasarlanmıştır; *Aydınlık* dergisi Marksist bir yayın olarak Marksist edebiyatı nasıl kurgulamıştır, Marksizmin ilkeleri ile Marksist literatüre içkin konuları edebi metinlere nasıl ve hangi ölçüde dâhil etmiştir. Çalışmanın amacı, *Aydınlık* dergisinin yayımlanan toplam 31 sayısında yer alan edebi metinlerde Marksist diyalektiğin nasıl kurgulanıp temsil edildiğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmanın yöntemi; nitel araştırma yaklaşımlarından doküman analizi ve betimsel analiz yöntemleri tercih edilerek iki ayak üzerine inşa edilmiştir.

Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu hakkında bilgi içeren yazılı materyalleri kapsamaktadır. Doküman analizi tek başına kullanılabildiği gibi diğer nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı durumlarda da dâhil edilebilmektedir. Bu analize konu olan dokümanlar; gazete, dergi, günlük, kitap, belge, mektup gibi yazılı kaynaklardan oluşmaktadır. Doküman analizinin beş aşaması mevcuttur. Bunlar sırasıyla; dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187-188, 193). Bu çalışmada araştırma dokümanlarını, *Aydınlık* dergisinin tüm sayıları oluşturmaktadır. Dokümanlara ulaşılmış ve orijinalliği kontrol edilmiştir. Akabinde dokümanların içindeki edebi metinler okunmuş ve veriler analiz edilmiştir. Dokümanlar içerisinde veri olarak kabul edilen edebi metinler seçilmiş, seçilen edebi metinler türlerine göre ayrılmış ve bu doğrultuda Marksist literatürün hangi ilke ve kavramıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Edebi metinler, doküman analizi yöntemiyle tespit edildikten sonra betimsel analiz yöntemi kullanılarak yorumlanmıştır.

Betimsel analiz yönteminde elde edilen veriler, temalara göre özetlenmekte ve yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Bu çalışmada, Marksist literatüre ilişkin konuların *Aydınlık* dergisinde nasıl yansıtıldığı, dergide yer alan edebi metinler üzerinden incelenmiştir. Türlerine göre ayrılan edebi metinlerden elde edilen veriler, Marksist literatür bağlamında yorumlanmıştır. Her bir edebi metin, ilgili Marksist literatüre ilişkin kavram ve ilkeler dikkate alınarak analiz edilmiş; edebi metinlerdeki olay örgüleri, kişiler, semboller ve ifadeler Marksist teorinin verileriyle ilişkilendirilerek ideolojinin nasıl kurgulandığı ortaya konulmuştur.

6. Aydınlık Dergisi'nde Yer Alan İdeolojik Edebi Metinlerin Çözümlemesi

6.1. Masal ve Ortaoyunu: İdeolojik "Fakelore" Örneği

Aydınlık dergisinde işlenen edebi metinler arasında ideolojik içerikli iki masal ve bir orta oyununa rastlanmaktadır. Derginin 21. sayısında yer alan Kerim Sadi imzalı "Kara Cadının Tılsımı" başlıklı masal, ideolojik argümanlarla bezeli uydurma bir masal olarak karşımıza çıkmaktadır. Marksist söylemle süslenmiş metinde, dünyanın her tarafından insanlar Derviş etrafında toplanır ve birbirlerine "Kardeş" veya "Yoldaş" diye hitap ederler. Derviş etrafında birleşen ve birbirinin kardeşi olan bu tek yürek insanlar, dağlar ve denizler aşarak Kara Cadı'nın sarayına ulaşırlar. Sarayın kapıları ardına kadar açık olsa da havuzlar ve çeşmeler susmuş, güller dökülmüştür. Hazan mevsimini andıran bu sarayda, kırk kilitli odaların bazıları ağzına kadar altın, elmas, cevher, yakut, zümrüt ve inci doludur. Ancak kırk birinci oda boş olup duvarında renkli bir bayrak asılıdır. Birlikte hareket eden yoldaşlar tarafından tılsım olarak addedilen bu bayrak duvardan indirilip, parçalara ayrılarak yakılır. Bunun üzerine Kara Cadı'nın yer altı zindanlarında tutsak ettiği gelinlik genç kızlar kurtarılır. Masalın sonunda bu tutsak kızların kanlı gözyaşlarıyla boyanmış kırmızı bayrak altında birleşen halk, Kara Cadı'yı aramaya başlar ve nihayetinde göbeğinden çatlamış vaziyette ölüsü bulurlar (Kerim Sadi, 1924a, s. 546-547).

Masalın ana motiflerinden olan insan yiyen varlık, Marksist diyalektikteki burjuvazi ve egemen sınıfı simgelemektedir. Marksizm'de burjuvazi, tüketim araçlarını ve bunların üretimi için gerekli olan hammadde ve araçların tamamını mülkiyet altında bulunduran bir sınıf olarak tanımlanmıştır. Bu sınıf aynı zamanda mülkiyetin sahibi olarak karşımıza çıkmaktadır (Bottomore, 1993a, s. 95-96). Burjuva mülkiyeti, birinin diğeri tarafından sömürülmesine dayanmaktadır (Marx ve Engels, 2020, s. 67-68). Masalda insan eti yiyen Kara Cadı, insanlara zulmederek mallarına el koymakta ve değer biçilemeyecek kadar çok altın ve kıymetli madeni tek elde toplamaktadır. Bu bağlamda Kara Cadı, mülkiyeti sahiplenilen bir burjuvazi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Masalda betimlenen müjdecî Derviş ise Marx'ı simgelemektedir. Masalda Derviş tarafından sarf edilen "*dünyanın bütün işçileri birleşsin ve kara cadının tılsımını parçalamaya gitsin*" (Kerim Sadi, 1924a, s. 546) sözü Marx ve Engels'in (2020, s. 92) *Komünist Manifesto*

eserinde geçen “Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!” sözüne yapılan bir atıf olduğu görülmektedir.

Kara Cadı’nın altında ezilen insanlar ise proletaryayı temsil etmektedir. Marksizm’de proletarya, burjuvazi ile savaşıyor, kapitalizmi yıkarak sosyalizme geçişi başarabilecek olan politik güç olarak tanımlanmaktadır. Burada işçi sınıfının devrimci bir rolü vardır (Bottomore, 1993b, s. 299-300). Masalda proletaryayı simgeleyen ezilen insanların, birleşerek burjuvaziyi temsil eden Kara Cadı’yı yok etmesi ve tüm insanların özgürleşmesiyle kapitalizmden sosyalizme geçiş tasvir edilmiştir. Bu geçiş tıpkı Marksizm’deki gibi ezilen insanlar -proletarya- sayesinde gerçekleşmiştir. Dahası önder olan Derviş’in açtığı yoldan gidilmesiyle Marksist diyalektikteki Marx’ın öncülüğüne vurgu yapılmaktadır. Son olarak masalda geçen kırmızı bayrak ise devrimin, sosyalizmin ya da komünizmin simgesi olan kırmızı bayrakla ilişkilendirilmiştir. Rusya’da proleter sınıfının Çarlık hükümetine karşı başlattığı devrim hareketinin sembolü kırmızı bayrak, Sovyetler Birliği’nin milli ve resmi bayrağı olmuştur (Saraç, 2023, s. 49, 57).

Derginin 22. sayısında, yine Kerim Sadi imzalı bir başka masal daha yer almaktadır. “Proletaryanın Rüyası” isimli bu masal, Kerim Sadi’nin diğer masalına kıyasla daha açık ideolojik argümanlarla süslenmiştir. Masal; zengin cüce, dev köle ve ihtiyar olmak üzere üç kahraman arasında geçmektedir. Masalın başkahramanı olan dev kölenin adı Proletarya’dır. Halk anlatılarında sıkça karşılaşılan “kahramanın uykuda kutsal bir rüya görmesi” motifi bu masalda da işlenmektedir. Proletarya bir gün rüyasında, arkasından gelmesini işaret eden ve onu dağ başında tek başına yaşadığı evine götüren ihtiyar bir adam görür. Bu ihtiyar, Proletarya’yı hizmetinde kalmaya razı eder. Her on yılda bir ihtiyar, hizmetinde kalan Proletarya’ya bir harf sembolü armağan eder. Yıllar geçtikçe, ihtiyar tarafından gösterilen harf sembollerinin bir araya gelerek “neden” kelimesini oluşturduğunu anlayan Proletarya, bu kelime bir aydınlanmaya ulaşır ve uykusundan sıçrayarak uyanır. Rüyasında ihtiyarın kendisine gösterdiği bu kelime sonucunda Proletarya, zengin cüceye her zamanki hürmetini göstermez ve içinde bulunduğu çarpık ekonomik koşulları anlamaya başlar. Kendisinin hep çalışıp karşılığını alamamasına rağmen, cücenin refah, mutluluk ve zenginlik içerisinde yaşamasından doğan çelişkiyi anlayan dev cüsseli Proletarya, karşısında bir yaprak gibi titreyen cüceye ceza vermek yerine merhamet gösterir ve gitmesini söyler. Masalın sonunda gidecek yeri olmayan zengin cüce ormanda helak olurken, yeryüzünde efendilik ve kölelik ortadan kalkar. Dünya sarayındaki Proletarya, ömrü boyunca alın teriyle mutlu yaşar (Kerim Sadi, 1924b, s. 574-576).

Kerim Sadi imzalı bu masaldaki temel argüman Marksizm’deki yabancılaşma kavramı ve sınıf mücadelesi üzerine kurgulanmıştır. Yabancılaşma kavramı Marx’la birlikte ortaya çıkmasa da Marx, bu kavramı iktisadi bir olgu içine yerleştiren, kapitalist üretim tarzı ve insan ilişkileri bağlamında değerlendiren ilk isimdir. Marx’a göre yabancılaşma en klasik tabiriyle üretimin ve onu sonucu olan ürünün insanı zenginleşmeye değil, yoksullaşmaya itmesidir. Temelde emek metalaşır, alınır-satılır bir hale geldikçe üretimin içinde olan insan, kendi potansiyelini gerçekleştiremez. Üretim özgürleşmenin değil, mecburiyetin bir düzlemi olarak tanımlanır. Emek, alınır-satılır bir iktisadi kategoriye dönüştüğünde insan, yarattığı değeri mülk sahibine teslim eder ve karşılığında giderek daha fazla sefaletle karşılaşır. Bu bağlamda yabancılaşma bir süreçtir. Kişinin kendi emeğine yabancılaşması, aynı zamanda onun kendi türüyle, doğayla ve toplumla olan ilişkisini de etkiler (Bekmen, 2018, s. 180).

Marx’ın düşünsel dünyasında insan, emeğine yabancılaştıkça sefaletin içine sürüklenmekte ve sosyo-ekonomik koşullar, insanın çabasını daha da kısıtlamaktadır. Böylece insan içinde bulunduğu durumu ve toplumsal yapıyı örten dine sığınmaktadır. *Komünist Manifesto*’da burjuvazinin proletaryayı ve onun emeğini sömürebilmek için din peçesinin kullandığı ifade edilmektedir (Marx ve Engels, 2020, s. 55). Buradan hareketle Marx’a göre din de yabancılaşma kavramıyla birlikte tanımlanmaktadır. İnsan kendi emeğine yabancılaştığı için ezilmişliğinin tesellisini dinde bulur ve din, insanlar için avuntu mekanizmasına dönüşür. Dahası, insan, öteki dünyanın vaat ettiği ödüller için

ezilmişliğine rağmen şükreder (Marx, 2016, s. 192). Marx için din eleştirisi bir nevi kapitalizm eleştirisi olarak tezahür eder ve insan dışı toplumsal düzenlemelere çanak tutan bir mekanizmadır (Rosen, 2012, s. 312). Buradan hareketle Marx'a göre, insanları dine sığınmaya iten kapitalist toplum koşullarının ortadan kaldırılması, aynı zamanda dinin de sönümlenmesine yol açacaktır (Marx, 2016, s. 192-193).

Tüm bu Marksist diyalektiğin ışığında masalın çözümlemesine gelecek olursak, burjuvaziyi temsil eden "zengin cüce" kahramanının bir cüce olarak, proletaryayı temsil eden "dev köle" kahramanının ise güçlü ve büyük bir figür olarak sergilenmesi dikkat çekmektedir. Kerim Sadi'nin burada ters anlamlandırma yaptığı görülmektedir. Zengin burjuva, efendi konumunda olmasına rağmen güçsüz ve küçük bir insan olarak aktarılırken; proletarya ise köle konumunda olmasına karşın güçlü ve büyük bir figür olarak betimlenmiştir. Masalda "yabancılaşma" kavramının nasıl kurgulandığının cevabı ise dev kölenin, her akşam ettiği şu duada bulunmaktadır;

"Ey ulu tanrı, ey tanrılar tanrısı! Ben senin kulunum. Dünya kurulduğu zaman ben senin kölendim; dünya batıncaya kadar da sana köle olarak kalacağım!" (Kerim Sadi, 1924b, s. 574).

Masal kahramanı Proletarya, zengin cücenin hizmetinde kendi emeğini meta haline getirmekte ve bir müddet sonra emeğine yabancılaşmaya başlamaktadır. Böylece zengin cüce, Proletarya'nın çarpık ekonomik koşullar içerisinde aydınlanmasını engellemek için dinsel örtüyü kullanmaktadır. Buradan hareketle Marksist söylemdeki yabancılaşmanın bir başka tezahürü olan din ortaya çıkmaktadır. Marx olarak simgelenen İhtiyar'ın, Proletarya'yı "neden" kelimesiyle aydınlatması, Proletarya'nın kapitalist ekonomik koşullara isyan etmesine sebebiyet vermektedir. Bu noktada Marksizm'deki sınıf mücadelesi resmedilmiştir. Marx'a göre sömürünün var olduğu yerde sınıf mücadelesi de var olmaktadır. Marx, burjuva ve proletarya olmak üzere sınıfsal dikotomik temel üzerine inşa edilen sınıf mücadelesinin sonunda, sınıfsız topluma geçileceğini ileri sürmektedir (Ö. Bulut, 2020, s. 164-166). Zira masalda dev olarak verilen Proletarya, zengin cücenin artık kendisini sömürmesine izin vermez ve aralarındaki çatışma sonucunda emeğin sömürülmediği sınıfsız topluma geçilir.

Son olarak derginin 28. sayısında Burhan Asaf imzalı "Son Orta Oyunundan İki Sahne" başlıklı orta oyunu sahnesi yer almaktadır. Metin, Terakkiperver Cumhuriyetçilerle, Cumhuriyetçi Halkçılar arasında halkı kimin yöneteceği konusunda yaşanan çatışmaya dayanmaktadır. İki kişinin muhaveresi şeklinde geçen sahnede kavganın yapay veya sahte olduğu, kavganın neticesinde işçinin torna tezgâhına, köylünün ise köyüne mahkûm edileceği mesajı verilmiştir (Burhan Asaf, 1924, s. 739).

Burhan Asaf'ın bu küçük ortaoyunu, *Aydınlık*'ın 22. sayısında yer alan ve Şefik Hüsnü tarafından kaleme alınan "*Türk Burjuvazisinin Aile Kavgaı*" başlıklı yazının edebi şekilde kurgulanmış halidir. Öncelikle burada Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ile Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) arasındaki gerilim ele alınmalıdır. Mustafa Kemal, Osmanlı hanedanına bağlılığıyla bilinen bazı CHF üyeleri (Rauf (Orbay), Refet (Bele), Adnan (Adıvar) ve Ali Fuat (Cebesoy)) Ankara dışındayken Cumhuriyeti ilan etmiştir. Hatta Mustafa Kemal, Cumhuriyet'in ilan edilmesi kararını alırken bu üyelere danışmamıştır (Zürcher, 1992, s. 49). Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan bu çatlak, gittikçe daha da derinleşmiş; Mustafa Kemal, topyekûn bir inkılabı hazırlanırken, Rauf (Orbay) ve arkadaşları gelişmelerin daha yavaş ve dikkatli biçimde ilerlemesi gerektiğini savunmuşlardır. Buradan hareketle Rauf (Orbay), Cumhuriyet'in ilan edilme şeklinden dolayı Mustafa Kemal'e ilk açık muhalefeti 1 Kasım 1923 tarihinde verdiği mülakat ile göstermiştir (Ekincikli, 2012, s. 153). Nihayetinde muhalefetin zirveye tırmandığı 1924'e gelindiğinde TCF'nin kuruluşu için geri sayım başlamıştır. 17 Kasım 1924 tarihinde Ali Fuat (Cebesoy), Kazım Karabekir, Rauf (Orbay), Refet (Bele), Adnan (Adıvar) ve İsmail (Canbulat), "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" adı altında yeni bir siyasi parti kurmuşlardır. (Ekincikli, 2012, s. 158-160).

Bahsi geçen iki grubun çekişmesi karşısında Şefik Hüsnü (Deymer) şu ifadeleri kullanmaktadır;

“Kölelik zamanında iki köle sahibi arasındaki kavga, bizzat esirler için ne ise, için için kanayan bu mücadelede de işçi açısından odur. Miras veya gelir bölüşmesinde aralarında anlaşmazlık çıkan iki kardeşin ağız türünden bir aile kavgası karşısındayız. Fakat sonuç itibarıyla bizim postumuz – çalışanların kanları terleri pahasına yaratacakları değerler- söz konusu olduğu için bu mücadeleyi dikkatle izlemeli. Ondan kurtuluşumuza yarayacak sonuçları çıkarmalıyız.” (Şefik Hüsnü, 1997, s. 189).

CHF, topyekûn inkılabı hazırlanmayı amaçlarken; bu fikirden uzak duran TCF ekibi, inkılapları ağırdan almayı amaçlamaktadır. Bu fikri ayrışma Şefik Hüsnü’nün satırlarına da yansımaktadır. Şefik Hüsnü, Cumhuriyet yönetimini devrimci bulmakla beraber TCF’yi karşıdevrimci olarak görmektedir. Bu bakış açısıyla Cumhuriyet yönetiminin karşıdevrimin saldırısına uğraması durumunda devrimi savunacaklarını beyan etmiştir. Ancak Şefik Hüsnü, yönetimi aynı zamanda devrimcilikte daha da ileri gitmeye zorlanmasının gerekliliğini de vurgulamaktadır. Bu mücadelede CHF’nin yanında olduğunu ifade eden Şefik Hüsnü, buna rağmen iğneyi CHF’ye batırmaktan da geri durmamıştır. Ona göre, yönetim işçi örgütlenmelerini engelleyen politikalar izlemektedir. Bununla birlikte, olası bir karşıdevrim felaketinde yanlarında işçi sınıfının duracağını ve böylece işçi sınıfına borçlu kalacaklarını, dolayısıyla işçi örgütlenmelerine ve işçilere yaklaşımları gerektiğini vurgulamaktadır. (Şefik Hüsnü, 1997, s. 193-194).

Burhan Asaf’ın ortaoyunun analizine bakıldığında; burada iki siyasi partiyi eleştirmektedir. Bu Şefik Hüsnü’nün mirastan pay almak isteyen kardeşin aile kavgasına benzetmesinin edebi temsilidir. Burhan Asaf, orta oyunun akabinde fikirselsel olarak devam ettiği metinde TCF’nin parti programında yer alan 36. Maddeyi¹ de eleştirmektedir. Maddedeki işverenin işçilere temettü vermesini bir kandırma olarak ifade etmektedir. Bu tür basit kandırmaların amele sınıfı için geçerli olmadığını savunan Asaf, eğer bu fırkalar gerçekten cömertse, işçi sınıfının önüne atmaya çalıştıkları sofraları kendileri önlerine atmalarının daha faydalı olacağını salık vermektedir. Maval okumak yerine, çeşitli grevlere son verilmesi ve intihabat, yani yağma ve talan davalarının daha iyi ses getireceğini belirtmektedir (Burhan Asaf, 1924, s. 739). Şefik Hüsnü de işçi sınıfı örgütlenmelerine ve grevlerine kulak verilmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Hatta orta oyununda da bu partilerin işçi sınıfını düşünmediği “*Hadi hemşerim hadi: sen torna tezgâhına ben de? Sapana!*” (Burhan Asaf, 1924, s. 739) sözleriyle simgelenmiştir.

Yukarıda özetlenen ve Marksist diyalektik ışığında çözümlenen masallar ve orta oyunu, hem ideolojik metin sınıfına girmekte hem de “fakelore” metinler olarak nitelendirilebilmektedir. Gerçek oldukları iddia edilen sahte ve uydurma eserlerin sunulması olarak tarif edilen fakelore, iki şekilde ilerleyebilmektedir. Bunlar; birincisi folklordan içerik, karakter veya durumu ödünç alma iken, ikincisi hiçbir folklorik mirasa sahip olmaksızın yaratılması biçiminde tezahür etmektedir (Fox, 2007: 47). Bir başka deyişle fakelore, yazarlar tarafından, toplumların sözlü geleneklerinin yeniden üretimi olarak yazılmış metinlerin sunumu olabileceği gibi bazı fakelore ürünleri tamamen uydurma da olabilmektedir (Singer, 2007: 99). Fakat temelde bir ürünün fakelore olabilmesi için asla var olmaması gerekmektedir. Burada ister sözlü gelenekten ödünç alınsın ister alınmasın, daha önce halk geleneğinde yaşamaması elzemdir (Dundes, 2007: 73).

Fakelore kavramının ortaya çıkmasından yaklaşık çeyrek asır öncesinde Marksist ideolojiyi benimsetme amaçlı bazı Rusça masalların yayımlandığı bilinmektedir. Bu çalışmalar hem ideolojik metin hüviyetindedir hem de doğrudan doğruya fakeloredir. Rusça yayımlanan bu masalların ilki 1924 tarihli ve “*Muzhitskii Skaz o Lenin (Lenin Hakkında Bir Köy Masalı)*” başlığını taşımaktadır. Masalda, Lenin’in namını ve gizli bir söz bildiğini duyan Çar Mikolai, Lenin’e krallığının yarısını vermeyi önerir. Hazine ve aristokratları Çar; köylüleri, askerleri, işçileri, büyükbaş hayvanları, otlakları ve tarıma elverişli arazileri Lenin alır. Lenin’e neden bütün hazineleri ve zenginlikleri Çarın

¹ TCF’nin parti programında yer alan 36. Madde “Kârın işçiler tarafından paylaşılması sistemi desteklenmekle birlikte, bunun “kanun kuvveti ile değil, ikna ile teminine” çalışılacağı belirtilmektedir” ifadeleriyle açıklanmaktadır (Zürcher, 1992, s. 133).

almasına izin verdiğinin sorulması üzerine “*Hazinenin insanlara yetmeyeceğini; ancak araziye ve büyükbaş hayvanlara sahip olmanın ekonomi için yeterli olacağını*” söyler. Neticede Çarın hazinesi tükenir ve üretimi elinde tutarak ekonomiyi yöneten Lenin haklı çıkar ve halk ona itaat eder. Hazinesi tükenen Çar, çalıştıracak insan bulamaz ve Lenin’e savaş ilan eder ve çıkan iç savaşta Lenin ile savunucuları galip gelir (Panchenko, 2007, s. 161). Yine Lenin üzerine düzenlenen masallardan ikincisi 1925 tarihli “*Khitryi Lenin (Casus Lenin)*”, üçüncüsü 1930 tarihli “*Lenin na Kamennom Stoble (Taş Direğin Üstündeki Lenin)*” ve dördüncüsü 1930 tarihli “*Lenin ne Umer-on Zhiv (Lenin Ölmedi, Yaşıyor)*” başlıklarını taşımaktadırlar (Panchenko, 2007, s. 161-162).

Sovyetlerdeki bu ideolojik amaçlı fakelore ürünleriyle eşzamanlı *Aydınlık* dergisindeki bu metinlere rastlanılmıştır. Buradan hareketle bahsi geçen Kerim Sadi’nin iki masalı ve Burhan Asaf’ın orta oyunu politik hedefler doğrultusunda oluşturulan uydurma ürünlerdir. Marksist diyalektiğin ilkeleriyle bezeli olan edebi metinler, bir ideolojinin aktarımına aracılık ettikleri için ideolojik “fakelore” sınıfına dâhil edilebilir. Bununla birlikte, söz konusu üç edebi metin herhangi bir folklorik unsurdan yararlanılmadan oluşturulmuş ve tamamen kurgusal ürünler olarak değerlendirilen fakelore grubuna girmektedir.

6.2. Hikâyeler: Marksist Edebiyatı Kurgulamak

Marksist literatürde analiz edilen Sanayi Devrimi’nin yarattığı işçi sınıfı ve ağır çalışma koşulları, kapitalist işveren ve emekçi arasında yaşanan sömüren-sömürülen ilişkisi, artı değer kavramı, üretim ilişkilerine göre toplumun bölünmesi, özel mülkiyetle birlikte ortaya çıkan kadın-erkek arasındaki sömürü düzeni gibi konular *Aydınlık* dergisinde yayımlanan hikâyelere de yansımıştır.

İşçi sınıfı, Sanayi Devrimi’nin bir ürünüdür (Bekmen, 2018, s. 168). Makineyle yapılan üretime geçiş ve fabrika tabanlı yapılan üretim, Sanayi Devrimi’ni tanımlamaktadır. Bu bağlamda devrim; kalabalık, sağlıklı, kirli ve kasvetli şehirlere yol açmıştır (N. Smith, 2009, s. 48). Bununla birlikte çalışma koşulları da ağırlaşarak işçilerin çalışma saatleri uzamıştır (Marsh, 2005, s. 8). Kurulan ilk fabrikalar sağlıklı, gürültülü ve tehlikeli yerler olmakla birlikte hükümetlerin ekonomik işlere müdahale etmeme politikaları kaynaklı işçilerin çalışma ortamlarında iyileştirmeler yapılmamıştır (N. Smith, 2009, s. 39). Bilhassa İngiltere’de 19. yüzyılın başlarında üretim koşullarının ağırlığından, “iş cinayetleri” sıradan bir hale gelmeye başlamış ve binlerce işçi kapitalizmin kurbanı olmuştur (Bekmen, 2018, s. 169).

Sanayi Devrimi’nin yarattığı ağır çalışma koşulları, derginin 13. sayısında yer alan Memduh Necdet imzalı “Ziyaret” başlıklı metinde işlenmiştir. Kirli hava saçan fabrikayı ve o fabrikanın bakımsızlıktan hastalanan çalışanlarını anlatan hikâyede ana kahraman anlatıcı, tali kahraman ise hayatın çilesi karşısında beli bükülmüş yaşlı bir annedir. Yaşlı annenin üç oğlundan biri fabrikada ölmüş, ikincisi fabrikada çalışırken grev yaptığı için komünist suçlamasıyla hapishaneye düşmüş ve en küçüğü de aynı fabrikada çalışırken hastalanmıştır. Yaşlı anne hastalanan en küçük oğlunu cellat olarak tasvir ettiği fabrikadan almaya gitmektedir (Memduh Necdet, 1923, s. 332-333). Buradan hareketle metnin analizinde Sanayi Devrimi’nin yarattığı sağlıklı ve kirli şehirler, hikâye içerisinde fabrikanın kirli hava saçması yoluyla tasvir edilmiştir. Devrimin ve makineleşmenin bir sonucu olan işçilerin ağır çalışma koşulları ve bu koşullardan doğan iş cinayetleri ise yaşlı annenin oğullarından birinin fabrika yüzünden ölmesi diğerinin ise hastalanması üzerinden simgelenmiştir.

Sanayi Devrimi’nin ve makineleşmenin sonucunda emek, yaratılan kapitalist toplumun üretici gücü olarak ortaya çıkmıştır. Değişen üretim ilişkilerinde, emek düşük ücretlere satılabilen bir meta haline gelmiştir. Buradan hareketle toplumsal ayrışma zenginin daha zenginleştiği, fakirin daha fakirleştiği bir eşitsizlik yaratmıştır. Marksistlere göre eşitsizlik paradigması, sömürü üzerinden yürüdüğünden bu bir nevi kapitalizm tarafından işçinin sömürülmesi anlamına da gelmektedir. Kapitalistler, “artı değer”i elde edebildiği müddetçe işçiyi çalıştırmaktadırlar. Bu durum bütün ücretli ilişkilerde

bulunmaktadır. Artı değerın elde edilmesi adaletsizliğin paradigmasıdır (Kymlicka, 2002, s. 177-178). Klasik Marksist tezde sömürünün adaletsizliğe ilişkin formülünün adımları mevcuttur. Burada öncelikle emek değeri yaratmaktadır. Kapitalistler, ortaya çıkan ürünün değerin bir bölümünü almakta ve böylece emekçi (ürünü yaratan), yarattığından daha az değer elde etmektedir. Ayrıca kapitalistler, emekçinin ürettiği değerin de bir bölümünü almaktadır ve bunların sonucunda emekçi, kapitalist tarafından sömürülmüş olmaktadır (Cohen, 1988, s. 213). Kapitalizmi sömürücü bir düzen olarak gören Marx, bu çerçeveden değerlendirildiğinde kapitalistleri de hırsızlıkla suçlamaktadır. Sermaye, doğası gereği emekçiden normal işgücünün izin verdiğinden fazlasını talep etmektedir (Öztürk, 2015, s. 24).

Marx, toplumun üretim ilişkilerine göre bölündüğünü vurgulamaktadır. Bu bölünme sonucunda ortaya çıkan sınıflar doğal bir bölünme sonucu değil sömürü uygulamalarına göre şekillenmektedir. Kapital olarak sermaye, emeğin de değişime konu olan bir meta haline gelmesiyle tarihsel gerçeklik kazanmaktadır. Kapitalizm koşullarında birikimin hammaddesi emektir ve emek, değişime konu olan değeri yaratmaktadır. Üretimin sonucunda emeğin aldığı ise ücret olarak belirlemektedir. Emeğin ürettiği değer ile kendisine verilen ücret arasındaki farka yukarıda da bahsedildiği gibi artı değer denmekte ve bu sermaye sahibinin birikimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıflar arasındaki bu ilişki sömürü ilişkisidir (Bekmen, 2018, s. 191-194).

Sömürü ilişkisinin teorik boyutu derginin sayfalarında sıkça işlendiği gibi bu dergide yayımlanan hikâyelere de sirayet etmiştir. Öncelikle derginin 17. sayısında yer alan A. E. imzalı “Açılmayan Yumruk” başlıklı hikâyede, fakirlerin zenginlere duyduğu öfke yumruk metaforu üzerinden anlatılmıştır. Hikâyenin karakterlerini, çocuğu hasta olan ve sefalet içerisinde yaşayan hasta bir hamal ile ona yük taşımak isteyen iki zengin oluşturmaktadır. Hikâyede; iki zengin, yoksul hamala yük taşımak ister ancak ücreti çok bularak hamala hakaret ederler. Bunun üzerine hamal, ailesi ve çocuğunun çektiği acıyla çok sinirlenir. Kendisine söven iki zengini susturmak için yumruklarını sıkarak ancak sinirle yere yığılıp ölür. Yoksul hamalın sıkılan yumrukları tenesirde yıkanırken bile açılmamaktadır (A. E., 1923, s. 448-449).

Bir diğer hikâye ise 18. sayıda yer alan M. Mazlum imzalı “Bir Vakanın İki Safhası” başlıklı hikâyedir. Hikâye, vapurda bir suareye yetişmeye çalışan zengin yolcuların endişe ve duyguları ile geminin istimini yükseltmek için çalışan işçilerin var oldukları durumu anlatmaktadır (M. Mazlum, 1923, s. 611-613). Son hikâye ise 23. sayıda yer alan yine M. Mazlum imzalı “Hata” başlıklı hikâyedir. Hikâyede, kazandaki istim borusu arıza yapan yük ve yolcu gemisinde, işçilerin, yolcular rahatsız olmasın diye seferber oluşu anlatılır. İşçiler, yolcuların gemiden memnun olmaları için canları pahasına tamirata gerçekleştirir. Canlarını tehlikeye atmalarına rağmen, işi zamanında bitiren işçilere vakit kaybetmeden kazancı yakarak yola koyulmaları emredilir. Bu duruma kızan işçiler oldukça üzülürler ancak üretimden gelen güçlerini kullanamadıkları için hata yaptıklarını anlarlar (M. Mazlum, 1924, s. 611- 613).

Bahsi geçen metinlerin analizinde kapitalizmin doğası gereği üretim süreci içerisinde işçilerin sömürüldüğü anlaşılmaktadır. Üç hikâyede de işçilerin emek gücünü belirli bir ücret karşılığında burjuvaziye satması ancak ödenen ücretin emeği karşılamaması ve artan artı değerin kapitalistin cebine kâr olarak kalması işlenmektedir. Bu bağlamda Marksist analizdeki artı değer ve ücretli kölelik hâli hikâyelerin temel argümanı haline gelmektedir. Ücretli kölelik hâli birinci hikâyede hamal üzerinden anlatılmıştır. Hamalın emeğinin karşılığı olan ücret burjuva tarafından küçümsemekte ve hamaldan emeğini daha az bir ücrete satması istenmektedir. Bu açıdan bakıldığında hamaldan hizmet almak isteyen iki burjuva, Marx’ın sömürü tezine göre emeğin gerçek değerini düşüren ve bunu artı değer olarak cebine indiren kapitalist hırsızlardır. İkinci ve üçüncü hikâyede de ücretli kölelik ve artı değerin kapitaliste ait olduğu işlendiği gibi toplumun üretim ilişkilerine göre bölünmesi de simgelenmektedir. Burada proletarya, burjuvanın konforunu sağlamak amacıyla sömürüldüğünden, iki sınıf arasındaki uçurum keskinleşmektedir. Üretim araçları ve ürün burada burjuvada biriktiği için proletarya fakirleşmekte ve insana

bağlı değerlerde meta haline gelmektedir. Bu husus hikâyede geminin tamirinin yapılması için işçilerin canı pahasına tamirâtı gerçekleştirmesinde temsil edilmektedir.

Kapitalizm ve kapitalizmle birlikte değişen üretim ilişkilerinin çerçevesinde ücretli emek bir süre sonra sistemi zorlayarak kendi mezar kazıcısını yani proletaryasını yaratacaktır. Klasik Marksist tezde proletaryanın toplumsal alt-üst oluş döneminde başat rol oynayacağı düşünülmektedir. Marksist tezde sınıf mücadelesi sömürebilme erki üzerine kuruludur. Sınıf mücadelesinin belirleyicisi, sınıflar arasındaki sömürü gücünü konu edinmesidir. Buradan hareketle ücret üzerine yapılan bir mücadele, ücret artırım olduğu için değil, tarafların (sendika ve işveren) süreç içerisindeki güç kazanımlarını ilgilendirdiği ölçüde sınıf mücadelesidir (Bekmen, 2018, s. 194). Bu minvalden bakıldığında Marx ve Engels, grevlerin toplumsal savaşı müjdelediklerini ve işçi sınıfının büyük sınıf mücadelesi için kendilerini hazırladıklarını ileri sürerler. Bu hususta grevler, kapitalist üretim ilişkileri içinde işçilerin işverene karşı boyun eğişlerinde bir kopma manası taşımaktadır (Hyman, 1993, s. 248-249).

Bu bilgiler ışığında derginin 27. sayısında Nizamettin Nazif imzalı “İşte O Gün Mahalle Bekçisini Sara Tutmuştu” başlıklı grev hikâyesi yer almaktadır. Hikâyenin içeriğini amele mahallesinde yaşayan işçiler ve mahalledeki yoksulluk oluşturmaktadır. Hikâyede, uzun çalışma saatleri karşılığında aldığı ücreti yetersiz bulan işçiler greve gitmeye karar verir. Bunun üzerine grev komitesinin hazırladığı bildirileri üç işçi arkadaş, amele mahallesindeki evlerin kapılarına asarak, diğer işçileri de greve çağırırlar. Grev günü geldiğinde işçilerin hiçbiri fabrikaya gitmez, hepsi grev alanında bulunur. Patronlar sendikasının önünde greve giden işçiler oldukça kalabalıktır. Grevcilerden bir tanesi yaşadıkları sefaletin sorumlusu olarak patronları göstererek patronların bulunduğu binaya doğru atılım gösterir. Akabinde bu grevciyi takip eden diğer grevciler binaya girerler ve patronları balkondan atarlar (Nizamettin Nazif, 1924, s. 719-720). Bahsi geçen bu hikâye, Marksist tezdeki sınıf savaşının müjdeleyicisi olan grevin simgeleştirilmiş hali olarak göze çarpmaktadır. İşçiler, aldıkları ücretten ve yaşadıkları yoksulluktan memnun olmadıklarından, patronlarına karşı boyun eğmeyerek onlarla olan bağlarını koparma kararı almışlardır. Marx ve Engels’in *Komünist Manifesto* adlı eserinde işçi sınıfını, mücadeleye sevk etmek için sarf ettiği “*Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şeyleri yoktur. Kazanacakları bir dünya vardır*” (Marx ve Engels, 2020, s. 92) sözünün temsili, hikâyede geçen “*esirler sürüsü zincirlerini koparmaya azmetmişti*” sözünde vuku bulmaktadır. Hikâyede, işçilerin yaşanabilir bir dünya kazanmak için görünmez zincirlerle (sömürü düzeni) bağlı olduğu patronlarını devirdiği simgelenmiştir.

Marksizm’de özel mülkiyetin ortaya çıkışı, üretim artığının birikimine ve zenginliğe yol açmakta ve akabinde sınıflı toplum yapısını da beraberinde getirmektedir. Sınıflı toplum yapısı sömürü düzenini yarattığı gibi kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğe de neden olmaktadır (S. Smith, 2016, s. 39-40). Sınıflı toplum yapısıyla birlikte erkek, evde de yönetimi ele geçirmekte, kadını aşağılamakta ve köleleştirmektedir. Dahası kadın, çocuk doğurma metası haline gelmektedir (Engels, 1990, s. 62). Böylece kadın evin baş hizmetçisi haline gelmekte ve kadının evsel köleliği başlamaktadır. Bu durum, hane içinde erkeği burjuva, kadını ise proletarya yapmaktadır (Engels, 1990, s. 78-79). Özel mülkiyetin devam ettiği koşullarda kadın gittikçe yararlanacak bir nesne haline gelmiştir. (Brown, 2016, s. 56-57). Özel mülkiyetin ortaya çıkışından önce kadın ve erkek eşittir. Bu sebeple üreme de türün devamı için gerekli bir eylemdir. Fakat özel mülkiyetin ortaya çıkışı üreme alanını da tersyüz etmiştir. Üreme daha önce doğal sayılırken artık kadın üreme aracı haline gelmiştir. Bu husus da kadının kendine yabancılaşmasına yol açmıştır (Çolak, 2024, s. 51). Kadının kendine yabancılaşması aynı zamanda hayatta kalmak suretiyle kendi bedenini satmasıyla da meydana gelmektedir. Yoksul kadınlar zor yaşam koşulları karşısında yaşam döngülerini devam ettirmek için bedenlerini de satmak durumunda kalmıştır (Brown, 2016, s. 60). Bu minvalden bakıldığında özel mülkiyet aslında fuhşu da yaratmaktadır (Müller, 2000, s. 142).

Marksizm’de özel mülkiyetin yarattığı sömüren-sömürülen ilişkisinin bir başka boyutu olan erkeğin, kadın üzerindeki tahakkümü *Aydınlık* dergisinde yer alan iki

hikâyede göze çarpmaktadır. Birincisi, Ercüment Ekrem imzalı “Adalet” başlıklı hikâyedir. Hikâyede, bir kız çocuğu sahibi Rum Mazlum, fabrikada çalışmaktadır. Emekçi olan Rum Mazlum, kızı on sekiz yaşına gelince patronun isteği üzerine adap erkân öğrenmesi için kızını patronun evine yatılı gönderir. Burjuva patron, kızın namusunu kirletir ve yapılan kötülüğün temizlenmesini isteyen babaya para teklif ederek hakaret eder. Yapılan hakareti kaldıramayan baba, burjuva patronu öldürür (Ercüment Ekrem, 1924, s. 686-688). İkinci hikâyeye ise V. N. imzalı “İşsiz” metnidir. Hikâyede, yaşamak için tefeciden faizle para alan Ahmet, faizin ödeme günü gelinceye kadar iş bulamaz. Bunun üzerine iş insanı olan mektep arkadaşı Rıdvan’dan iş istemeye karar verir. İş insanı Rıdvan, verecek işi olmadığını ancak kız kardeşi hâlâ güzel ise zengin biriyle evlendirmesini tavsiye eder. Bunun üzerine Ahmet, sinir krizi geçirir ve Rıdvan’ın boğazına sarılır (V. N., 1924, s. 656-659). Bahsi geçen iki hikâyede de özel mülkiyetin bulunduğu koşullarda kadının meta olarak görüldüğünün edebi metne yansımaları yer almaktadır. Erkeğin üretim araçlarını elinde bulundurması ve sermaye sahibi olmasının getirdiği kadına da sahip olma düşüncesi iki hikâyenin de ana temasını oluşturmaktadır.

Derginin 20. sayısında yer alan Memduh Necdet’in “Satılık İnsan” başlıklı hikâyesi de yine bir erkek ve bir kadın figürü karşımıza çıkmakta, ancak bu kez verilmek istenen mesaj değişmektedir. Hikâyeye, Saadet ve Münire adlı iki arkadaşın mektuplaşmaları üzerine kurgulanmaktadır. Saadet, aristokrat bir aileye mensup iken, Münire daha yoksul bir ailenin kızıdır. Saadet’in Münire’ye yazdığı ilk mektupta bulunduğu cemiyet ve ailesi hakkındaki serzenişleri yer almaktadır. Mektupta geçen hadise şu şekildedir: Saadet’in, Burhan adında yoksul bir aileden gelen, tahsilli bir mühendis sevgilisi vardır. Burhan, Saadet’le evlenmek istediğini Saadet’in paşa babasına iletir. Ancak Saadet’in babası bu evliliğe izin vermemektedir. Evlenmelerine karşı çıkmasının nedeni olarak da Burhan’ın zengin olmamasını gösterir. Zenginliği evliliğin bir kıstası olarak gören baba, Saadet’i zengin ve yaşlı bir tüccarla evlendirmek ister. Bu mektup üzerine Münire de Saadet’e bir mektup yazar. İkinci mektupta ise şunlardan bahsedilir: Saadet’in yaşadığı hadisenin burjuva toplumuna ait olduğunu aktaran Münire, Burhan’la ayrı sınıflara mensup olduklarını dile getirir. Saadet’in burjuva sınıfını terk ettiği takdirde Burhan’la birlikte olabileceğini ifade eder. Dahası Saadet’in kurtuluşunun ancak Münire’nin mensup olduğu felsefeyle (sosyalizm) mümkün olacağını savunur. Bunun üzerine Saadet, Münire’ye bir mektup daha yazar ve bu hikâyedeki son mektuptur. Saadet mektubunda, isyan ederek babasını ve cemiyetini terk edeceğini Burhan ve Münire’nin yanlarına gideceğini aktarır. Dahası artık onların fikirlerini kabul ettiğini ve saflarına katılacağını aktaran Saadet, aristokrat ailelerin kızlarının kurtarılması gerektiğini ve bunun için fikirlerini her yerde neşredeceğini ifade eder (Memduh Necdet, 1924, s. 534-536).

Marx ve Engels’in, aşk konusundaki fikirleri de insan gelişimi ve ilerlemesi bazında gelişmiştir. Onlar bireysel cinsel aşkın, komünist toplumda daha doygun yaşandığını aktarmışlardır. Bunun sebebi ise kapitalizmde var olan ekonomik zorunluluklar aynı zamanda baskılara ve toplumsal yabancılaşmaya yol açmıştır. Kapitalizm emeği ve işgücünü sömürdüğü kadar duygusal deneyime de el koymuştur (Rowbotham, 2020, s. 90). Böylece burjuva ailesi sermayeye dayanarak kurulur (Marx ve Engels, 2020, s. 71). Bu bağlamda Engels, burjuva evliliklerinin eşlerin sınıf durumu üzerine kurulduğunu ve kendi dışlarında kararlaştırılan evlilikler olduğuna dikkat çeker. Engels’e göre burjuva, evliliğini ekonomik çıkarları üzerine kurarsa aşk da proletaryaya kalır (Engels, 1990, s. 76). Burjuva kuramında aşk evliliği, erkeğin olduğu kadar kadının hakkı da olsa bu uygulanmamıştır. Çünkü mülkiyetin hakkını elinde bulunduran aşkın da hakkını elinde bulundurmuştur. Bir bakıma burjuva evliliklerinde, aşk, mülkiyete boyun eğmiştir (Rowbotham, 2020, s. 90). Buradan hareketle özel mülkiyetin son bulduğu durumda sermaye ilişkisi üzerine kurulan burjuva evlilikleri de son bulacaktır (Marx ve Engels, 2020, s. 72). Artık cinsler arası ilişkiler, yalnızca ilişkiyi yaşayan kişileri ilgilendiren ve topluma karışma fırsatı vermeyen özel meselelere dönüşecektir (aktaran Rowbotham, 2020, s. 91). Marx, bu durumda insanı insan olarak görüldüğü takdirde insani bir aşk ilişkisi yaşanabileceğini vurgular. Aşk ve sevgi ilişkisinin temelini “insanı insan olarak

görmek” te bulur ve bu noktada karşılıklı bir bağın yaşanacağına dikkat çeker (Marx, 1993, s. 210).

Bahsi geçen hikâyenin analizine bu bağlamdan bakıldığında, Saadet’in babasının, Saadet’i zengin bir tüccarla evlendirmek arzusu burjuva evliliğine tekabül etmektedir. Tamamen maddi çıkarlar üzerine kurgulanan ve bu hususta Saadet’e söz hakkı vermeyen, aşkı mülkiyet ilişkilerine boğduran ve duygusal değere el koyan bir evlilik istemidir. Fakat Saadet, her ne kadar aristokrat bir ailenin kızı da olsa Marx’ın dediği gibi “insanı insan olarak görmek” sözünden hareketle Burhan’ı mensup olduğu sınıftan ve ekonomik durumundan bağımsız olarak sevdiği için karşılıklı bir bağı yakalamıştır. Dahası Burhan’ın yoksul bir ailenin oğlu olması ve yoksul bir sınıfa mensup olması, Saadet’in aristokrasi ailesini terk ederek Burhan’ın yanına kaçmaya karar vermesi ise Engels’in “aşkı proletarya yaşar” sözünü simgelemiştir. Marksist teoriye göre cinsler arası ilişkilere toplumun ve ailelerin karışmaması, kadınların özgürce seçimler yapması ancak özel mülkiyetin ortadan kalktığı durumda mümkün olacağından mütevellit Saadet, sosyalist felsefeye Münire sayesinde artık gönül verme kararı almıştır. Genel olarak hikâyede özel mülkiyetin var olduğu koşullarda aşkın, evliliğin ve kadın-erkek ilişkilerinin açmazı, özel mülkiyet altında ezilmesi ele alınmıştır.

7. Sonuç

Bu çalışmada Marksist teorinin kavramları ve ilkeleri ışığında *Aydınlık* dergisindeki edebi metinlerin nasıl kurgulandığı incelenmiştir. Buradan hareketle çalışmada bir takım bulgulara rastlanmıştır. Çalışmanın temel bulgularından birincisi, Marksist edebiyatta bir eserin üretildiği dönemden bağımsız düşünülmemeyeceğine ilişkindir. Edebi metinler dönemin toplumsal ve ekonomik koşullardan etkilenecek şekilde kurgulanmaktadır. Buradan hareketle *Aydınlık*’ta yazılan orta oyunu, dönemin siyasi olayının bir hicvi olarak karşımıza çıkmaktadır. Grevin anlatıldığı hikâye, yazıldığı döneme ilişkin temsiller taşımaktadır. Buradan mütevellit edebi metinler üretildiği dönemden mülahazadır.

Çalışmanın bir diğer bulgusu, Marksist edebiyatın gerçekçiliğe bağlanma ilkesidir. Sanat toplum içindir ve buradan hareketle edebiyat, Marksist hareketin bir parçası olarak görülmektedir. Bu bağlamdan bakıldığında *Aydınlık* dergisindeki edebi metinlerin Marksist hareketin ilkeleriyle donatılmış olduğu saptanmıştır. Yabancılaşma, sınıf mücadelesi, kapitalizmin sömürü düzeni, eşitsizlik, özel mülkiyetin yarattığı artı değer, grevler ve kadının sömürsü derginin hem masallarında hem hikâyelerinde başat kurgular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de sosyalist hareketin bir Marksist edebiyat yaratma çabaları 1920’li yıllarda başlamasına rağmen 1940’lardan sonra daha görünür hale gelmektedir. Bilhassa 1960’lardan sonra Türkiye’deki Marksist literatürün gelişmesi ve buna bağlı olarak fraksiyonların çeşitlenmesi, aynı zamanda Marksist edebiyatı da geliştirmiştir. *Aydınlık* dergisinin yazıldığı dönem, sosyalist hareketin erken dönemi olarak görülmektedir. Dolayısıyla dergideki ideolojik edebi metinler, Marksist edebiyatın ilk nüvelerinden sayılmaktadır. Bununla birlikte yine erken dönem olması hasebiyle metinlerin içerisinde yer alan Marksist teorinin kavram ve ilkelerini incelleme işlenmekten uzak olduğu saptanmıştır.

Çalışmadaki son bulgu ise *Aydınlık* dergisinde rastlanılan “fakelore” metinleridir. Sovyetlerde, Sovyet edebiyatını pekiştirmek amacıyla kullanılan uydurma masalların benzeri, *Aydınlık* dergisinin sayfalarında da kendisine yer bulmuştur. Masallar, folklorun içinde gelenekle birlikte aktararak gelmesinden dolayı doğal olarak kabul edilirken, *Aydınlık* dergisinde yer alan masallar ideolojiyi pekiştirmek amacıyla yazılmasından mütevellit uydurma sayılmaktadır. Bu masallar yazar tarafından ideolojiyi kullanarak bir gelenek yaratma ve politik çıkara hizmet etme çabasıyla yazılmasından dolayı ideolojik “fakelore” sınıfına girdiği düşünülmektedir. Ancak masallar, herhangi bir folklorik unsurdan yararlanmamakta ve tamamen kurgusal ürünler olarak değerlendirilen fakelore grubuna girmektedir. Sonuç olarak dergideki masallar Türkiye’deki sosyalist gelenek içinde

oluşturulan “fakelore” olarak nitendirebileceğimiz masal denemelerinin ilk örneklerinden olması bakımından önem teşkil etmektedir.

Kaynakça

- A. E. (1923). Açılmayan yumruk. *Aydınlık*, (17), 448-449.
- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (Y. Alp ve M. Özışık, çev.). İletişim Yayınları.
- Akengin, Ç. (2014). Sanat ideoloji politika ilişkileri. *ULAKBİLGE*, 2(4), 143-150.
- Akyüz, Ç. (2015). Yeni lisan, eski tarz: Ziya Gökalp'in koşma ve destanları. *Turkish Studies*, 10(4), 17-26.
- Bars, M. E. (2017). İdeolojik halk bilimi kuramına göre Ziya Gökalp'in masalları. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 183-200.
- Bekmen, A. (2018). Marksizm: 'Praksis'in teorisi. B. H. Örs (Der.), *19. yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasal ideolojiler* (s.163-252). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Belge, M. (1997). *Marksist estetik*. Birikim Yayınları.
- Bezirci, A. (1989). *Sosyalizme doğru*. Yön Yayıncılık.
- Boran, B. (1943). “Sanat sanat içindir” “sanat cemiyet içindir” dolambacı. *Adımlar*, (2), 37-46.
- Bottomore, T. (1993a). Burjuvazi. (L. Köker, çev.). T. Bottomore (Ed.). *Marksist düşünce sözlüğü* (s. 95-97). İletişim.
- Bottomore, T. (1993b). İşçi sınıfı. (O. Etiman, çev.). T. Bottomore (Ed.). *Marksist düşünce sözlüğü* (s. 299-301). İletişim.
- Brown, H. A. (2016). *Marx'ta toplumsal cinsiyet ve aile*. (G. Rastgeldi, çev.). Dipnot.
- Bulut, Y. (2011). İdeolojinin tarihçesi. *Sosyoloji Dergisi*, (23), 183-206.
- Bulut, Ö. (2020). Karl Marx'ın sınıf mücadelesi ve politik ekonomi anlayışının aristotelesçi temelleri. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 157-176.
- Burhan Asaf (1924). Son orta oyunundan iki sahne. *Aydınlık*, (28), 739.
- Cengiz, S. (2015). Edebiyat ve ideoloji. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(15), 266-274.
- Cengiz, M. (2019). Edebiyat anlayışı olarak marksizm. *Hece*, Özel Sayı: 38, 1063-1070.
- Cohen, G. A. (1988). *History, labour and freedom*. Oxford University Press.
- Çamkara, A. (2010). Modern-ulus devletin kuruluş ve gelişme sürecinde folklor, şiir ve fakelore. *Milli Folklor*, 22(88), 85-90.
- Coşkun, S. (2007). Edebiyatın siyasetle imtihanı Tanzimat sonrasında siyaset edebiyat ilişkisi üzerine bir çözümleme. *Muhafazakâr Düşünce*, 4(13-14), 95-108.
- Çolak, F. N. (2024). Marksist düşüncede “kadın” imgesi: *Aydınlık Dergisi* örneği (1921-1925). *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 47-66.
- Darendelioğlu, İ. (1976). *Türkiye'de komünist hareketleri*. Toker Yayınları.
- Doğan, M. C. (2019). 1940-1960 yılları arasında yayımlanan toplumcu, gerçekçi ve marksist kültür ve edebiyat dergileri. *Hece*, Özel Sayı: 38, 1013-1044.
- Dorson, R M. (2007). Folklor ve fake lore. (S. Gürçayır, çev.). S. Gürçayır (Ed.). *Folklorun sahtesi: fakelore* (s. 35-50). Geleneksel Yayıncılık.
- Dundes, A. (2007). Fakelore fabrikasyonu. (S. Gülçayır ve A. Uçar, çev.). S. Gürçayır (Ed.). *Folklorun sahtesi: fakelore* (s. 71-86). Geleneksel Yayıncılık.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. (M. Özcan, çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Ekincikli, M. (2012). Türk demokrasi kültürünün gelişim sürecinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu. *Akademik Bakış*, 6(11), 151-163.
- Engels, F. (1990). *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. (K. Somer, çev.). Sol Yayınları.
- Ercüment Ekrem (1924). Adalet. *Aydınlık*, (26), 686-688.

- Fox, W. S. (2007). Folklor ve fakelore: bazı sosyolojik düşünceler. (Tolga, Tanyel, çev.). S. Gürçayır (Ed.). *Folklorun sahtesi: fakelore* (s. 35-50). Geleneksel Yayıncılık.
- Gürel, B. ve Nacar, C. (2018). Şefik Hüsnü (Değmer). M. Gültekingil (Ed.), *Modern Türkiye’de siyasi düşünce cilt: 8* (s. 118-133). İletişim Yayınları.
- Gramsci, A. (2012). *Hapishane defterleri 2. cilt.* (B. Baysal, çev.). Kalkedon.
- Hyman, R. (1993). Grevler. (S. Şener, çev.). T. Bottomore (Ed.). *Marksist düşünce sözlüğü* (s. 248-250). İletişim.
- Karaca, A. (2004). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de sanat/edebiyat ve siyasal iktidar. *Hece*, 8(90/91/92), 196-208.
- Kaya, A. (2004). İdeolojiden ideolojiye yolculuk: düşüncebilimden kimlikbilime. *Doğu Batı Dergisi*, Ağustos Eylül Ekim 2004, 7 (28), 67-81
- Kerim Sadi (1924a). Kara cadının tılsımı. *Aydınlık*, (21), 546-547.
- Kerim Sadi (1924b). Proletaryanın rü’yası. *Aydınlık*, (22), 574-576.
- Kınacı, C. (2016). *Kazak edebiyatında imaj ve kimlik (1925-1991)*. Bengü Yayınları.
- Kymlicka, W. (2002). *Contemporary political philosophy an introduction*. Oxford University Press.
- Larrain, J. (1993). İdeoloji. (M. Küçük). T. Bottomore (Ed.). *Marksist düşünce sözlüğü* (s. 280-284). İletişim.
- Marx-Engels-Lenin (1996). *Sanat ve edebiyat*. (A. Çalışlar, çev.). Evrensel Basım Yayın.
- M. Mazlum (1923). Bir vakanın iki safhası. *Aydınlık*, (18), 611-613.
- M. Mazlum (1924). Hata. *Aydınlık*, (23), 611-613.
- Marsh, C. (2005). *Industrial revolution from muscles to machines: 1750-1900*. Gallopade International.
- Marx, K. ve Engels, F. (1987). *Alman ideolojisi*. (S. Belli, çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K. (1993). *1844 ekonomi ve felsefe el yazmaları*. (K. Somer, çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K. (2016). *Hegel’in hukuk felsefesinin eleştirisi*. (K. Somer, çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2020). *Komünist manifesto*. (T. Bora, çev.). İletişim Yayınları.
- McLellan, D. (2005). *İdeoloji*. (B. Yıldırım, çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Memduh Necdet (1923). Ziyaret. *Aydınlık*, (13), 332-333.
- Memduh Necdet (1924). Satılık insan. *Aydınlık*, (20), 534-536.
- Moran, B. (1983). *Edebiyat kuramları ve eleştirisi*. Cem Yayınevi.
- Müller, J. (2000). *Marksizm, kadın ve aile*. (Ö. Ünalın, çev.). Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Nizamettin Nazif (1924). İşte o gün mahalle bekçisini sara tutmuştu. *Aydınlık*, (27), 719-720.
- Örs, B. H. (2018). İdeoloji: karmaşık dünyayı anlaşılır kılmak. B. H. Örs (Der.), *19. yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasal ideolojiler* (s. 3-45). Der. Birsan Hekimoğlu Örs. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özbek, S. H. (1993). İnsan felsefesi açısından ideoloji (karşılaştırmalı bir çalışma). [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Öztürk, A. (2015). Kapitalizmde sömürü ve adalet tartışmaları. *Amme İdaresi Dergisi*, 48(2), 23-36.
- Panchenko, A. A. (2007). Lenin Kültü ve “Sovyet folkloru”. (S. Gürçayır, çev.). S. Gürçayır (Ed.). *Folklorun sahtesi: fakelore* (s. 137-166). Geleneksel Yayıncılık.
- Plehanov, G.V. (1987). *Sanat ve toplumsal hayat*. (S. Mimoğlu, çev.). Sosyal Yayınları.
- Rosen, Zvi (2012). *Bruno Bauer ve Karl Marx* (D. B. Kılınç, çev.). Notabene Yayınları.
- Rowbotham, S. (2020). *Kadınlar, direniş ve devrim*. (S. Öncü, çev.). Yordam Kitap.
- Saraç, H. (2023). Sovyetlerden günümüze Rus siyasetinde renk sembolizmi (tarihsel ve dilbilimsel perspektif). *Akademik İncelemeler Dergisi*, 18(1), 46-69.
- Savaş, A. R. ve Akyol, E. (2021). İdeoloji kavramına sosyo-politik bir bakış: başlangıçlar, karşılaştırmalar ve sonlar. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(50), 159-187.

- Sinar, A. U. (2009). "İdeolog"-şair Ziya Gökalp'in kaleminden masallar. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(1), 1025-1040.
- Singer, E. A. (2007). Fakelore, çokkültürlülük ve çocuk edebiyatının ahlak sistemi. (S. Gürçayır, çev.). S. Gürçayır (Ed.). *Folklorun sahtesi: fakelore* (s. 99-135). Geleneksel Yayıncılık.
- Smith, N. (2009). *Events and outcomes industrial revolution*. Evans Brothers.
- Smith, S. (2016). *Kadınlar ve sosyalizm*. (E. Bilen, çev.). Yordam Kitap.
- Şefik Hüsnü (1997). *Türkiye'de sosyal sınıflar*. (M. Türkkan, çev.). Kaynak Yayınları.
- Şentürk, B. (2016). Marksist kurama bir katkı: Lukacs'ın ideoloji kavramsallaştırması. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (2), 39-51.
- Tevetoğlu, F. (1967). *Türkiye'de sosyalist ve komünist faaliyetler*. Ayyıldız Matbaası.
- Tökel, D. A. (2004a). Divan edebiyatında hayat ve siyaset. *Hece*, 8(90/91/92), 152-182.
- Tökel, İ. (2004b). Bir yumağı çözmek: Türk düşüncesinde edebiyat-felsefe ve siyaset. *Hece*, 8(90/91/92), 60-66.
- Uslucan, F. (2004). Tanzimat'ta Cumhuriyet'e siyasal yönüyle hiciv. *Hece*, 8(90/91/92), 226-237.
- V. N. (1924). İşsiz. *Aydınlık*, (25), 656-659.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Zürcher, E. J. (1992). *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*. (G. Ç. Güven, çev.). Bağlam Yayınları.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: Fatma Nesibe ÇOLAK (%50), Faruk ÇOLAK (%50)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Fatma Nesibe ÇOLAK (50%), Faruk ÇOLAK (50%)
